

สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ
ที่มีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของไทยระหว่าง ค.ศ. 1977 ถึง ค.ศ. 1988

สาระสำคัญของบทนี้มีจุดประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นถึงสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1977 ถึง ค.ศ. 1988 อันเป็นช่วงระยะเวลาที่การดำเนินนโยบายต่างประเทศระหว่างกันของ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีน มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทั้งในรูปของความร่วมมือและความขัดแย้งสลับกันในช่วงเวลาต่างๆกัน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ และเปลี่ยนกลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ จนในที่สุดเปลี่ยนกลับไปสู่การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกันทั้งหมดก่อนที่จะนำไปสู่การยุติสงครามเย็นในปี ค.ศ. 1989 โดยจะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง ค.ศ. 1977 ก่อน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยทั้งในทางบวกและทางลบ ก่อนที่จะยุติลงได้ด้วยความสมานฉันท์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนโยบายต่างประเทศของไทยที่ได้จากการศึกษาในบทนี้ จะนำไปใช้วิเคราะห์เครื่องมือดำเนินนโยบายต่างประเทศและกำลังอำนาจทางทะเลของประเทศไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เพื่อหาสาเหตุที่ทำให้ประเทศไทยให้ความสำคัญต่อการใช้เครื่องมืออื่นๆมากกว่าการใช้กำลังอำนาจทางทะเล ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อต่อต้านภัยคุกคามความมั่นคงในบทต่อไป

2.1 พัฒนาการของสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง ค.ศ. 1977

ในช่วงเวลาดังแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับระบบความมั่นคงได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบหลายขั้วอำนาจ (Multipolar System) หรือที่เรียกว่าความสมานฉันท์แห่งยุโรป (Concert of Europe) ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นภายหลังจากการประชุมแห่งเวียนนา (Congress of Vienna) ในระหว่าง ค.ศ. 1814 ถึง ค.ศ. 1815¹ โดยให้ประเทศมหาอำนาจ 5 ประเทศในขณะนั้น ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย ปรุสเซีย และ

¹ Charles W. Kegley, Jr. and Gregory A. Raymond, How nations make peace, (New York: Worth Publishers, 1999), pp. 107-114.

ออสเตรเลีย ถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันไม่ให้ประเทศมหาอำนาจใดมีอำนาจสูงสุดจนเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศอื่นๆ ได้ ไปเป็นระบบสองขั้วอำนาจ (Bipolar System) ซึ่งมีสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำของแต่ละขั้วอำนาจ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง ค.ศ. 1977 ได้ก่อให้เกิดสงครามเย็นระหว่างสองขั้วอำนาจ โดยได้มีการวิวัฒนาการไปสู่ระบบสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัดและระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวม ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยดังต่อไปนี้

2.1.1 การกำเนิดของระบบสองขั้วอำนาจและสงครามเย็น (ระหว่าง ค.ศ. 1945 ถึง ค.ศ. 1951)

การยุติสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1945 ได้ทำให้สหรัฐฯ และสหภาพโซเวียตก้าวขึ้นเป็นประเทศมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกโดยไม่มีประเทศมหาอำนาจใดมีกำลังอำนาจทัดเทียมได้ เนื่องจากสหรัฐฯ ไม่ได้เป็นสมรภูมิของสงคราม ดังนั้นโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ ระบบขนส่ง ระบบโทรคมนาคม ระบบสาธารณสุข โภค และโรงงานอุตสาหกรรม จึงไม่ได้ถูกทำลาย นอกจากนี้อุตสาหกรรมของสหรัฐฯ ยังได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลให้มีการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย จึงทำให้สหรัฐฯ มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจมากที่สุดในโลก และส่งผลให้เงินเหรียญสหรัฐกลายเป็นสกุลเงินซึ่งเป็นที่ต้องการของนานาประเทศ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา² สำหรับสหภาพโซเวียตแม้ว่าจะจะเป็นสมรภูมิของสงครามจนได้รับความเสียหายในด้านชีวิตทหารมากที่สุด³ แต่การได้เข้าควบคุมพื้นที่ในยุโรปตะวันออกซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญรวมทั้งส่วนที่เป็นเยอรมันตะวันออกในเวลาต่อมาไว้ทั้งหมด ประกอบกับการมีกองทัพบกที่มีกำลังพลมากที่สุดในโลก⁴ ก็ได้ทำให้สหภาพโซเวียต กลายเป็นประเทศมหาอำนาจในยุโรปที่มีความเข้มแข็งมากที่สุด นอกจากนี้การยุติสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ทำให้ทั้งสองประเทศปราศจากภัยคุกคามร่วมกันและไม่มีควมจำเป็นต้องร่วมมือกันอีกต่อไป เพราะฝ่ายอักษะภายใต้การนำของ เยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น ซึ่งเป็นภัยคุกคามร่วมกันของทั้งสองประเทศได้พ่ายแพ้แก่ทั้งสองประเทศอย่างไม่มีเงื่อนไข ในทางตรงข้ามทั้งสองประเทศกลับไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นจากการที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกันอย่างสุดโต่ง กล่าวคือสหรัฐฯ มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการดำเนินเศรษฐกิจแบบเสรีโดยเอกชน ส่วนสหภาพโซเวียตมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์และการดำเนินเศรษฐกิจแบบผูกขาดโดยรัฐ

² มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544), หน้า 471.

³ ในสงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพโซเวียตสูญเสียชีวิตทหาร 6,115,000 คน ตามด้วยเยอรมันสูญเสียชีวิตทหาร 3,250,000 คน จีนสูญเสียชีวิตทหาร 1,324,516 คน ญี่ปุ่นสูญเสียชีวิตทหาร 1,270,000 คน ในขณะที่สหรัฐอเมริกาสูญเสียชีวิตทหารเพียง 291,557 คนเท่านั้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 464.

⁴ Charles W. Kegley, Jr. and Gregory A. Raymond, How nations make peace, p. 182.

ความจริงแล้วความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างสหรัฐฯกับสหภาพโซเวียต ได้เริ่มต้นขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. 1917 ซึ่งทำให้รัสเซียเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ และได้เปลี่ยนชื่อประเทศใหม่เป็นสหภาพโซเวียต⁵ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1919 สหภาพโซเวียตได้ก่อตั้งองค์การคอมมิวนิสต์สากลซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่นครมอสโก โดยรวมพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคที่สนับสนุนแนวทางคอมมิวนิสต์เข้ามาอยู่ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อร่วมกันปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ และใช้พรรคคอมมิวนิสต์ต่างประเทศเหล่านี้เป็นเครื่องมือสนับสนุนนโยบายต่างประเทศของตน ตลอดจนส่งเสริมให้มีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เพิ่มขึ้นในประเทศอื่นๆ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นภัยคุกคามต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยของสหรัฐฯเป็นอย่างยิ่ง เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 อุบัติขึ้น ความจำเป็นในการร่วมมือกันต่อต้านภัยคุกคามจากเยอรมันและญี่ปุ่นได้ทำให้สหรัฐฯและสหภาพโซเวียตระงับความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองไว้ชั่วคราว ทันทีกี่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจทั้งสองประเทศก็ได้ปรากฏขึ้นอีกจากความหวาดระแวงที่มีต่อกัน การเข้าครอบงำยุโรปตะวันออกของสหภาพโซเวียต เช่น การสนับสนุนให้พรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นครองอำนาจใน โรมาเนีย บัลแกเรีย ฮังการี และ โปแลนด์ เพื่อให้ประเทศเหล่านี้เป็นปราการต่อต้านการคุกคามจากภายนอก ตลอดจนการขยายอิทธิพลเข้าไปในตะวันออกกลางและดินแดนใกล้เคียงคือ อิหร่าน ตุรกี และกรีซ ทำให้สหรัฐฯหวาดระแวงสหภาพโซเวียตมากขึ้น และมองว่าสหภาพโซเวียตกำลังเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์และขยายดินแดนครอบครองโลก ดังนั้นสหรัฐฯจึงเริ่มต้นนโยบายปิดล้อม (Containment Policy) การขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในสมัยประธานาธิบดี แฮร์รี ทรูแมน ด้วยการประกาศหลักการทรูแมน (Truman Doctrine) เพื่อแสดงเจตนารมณ์ของสหรัฐฯในการสนับสนุนประชาชนแห่งโลกเสรีซึ่งกำลังต่อต้านการยึดอำนาจจากกองกำลังติดอาวุธของชนกลุ่มน้อยหรือจากแรงกดดันภายนอก โดยเริ่มต้นจากการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารแก่กรีซและตุรกีในวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ.

⁵ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1917 พวกบอลเชวิคซึ่งฝึกฝนในลัทธิคอมมิวนิสต์โดยมีเลนินเป็นผู้นำ สามารถปฏิวัติล้มล้างระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยได้สำเร็จ ครอบงำและยึดเพิ่มเติมในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 432.

⁶ ในช่วงก่อตั้งมีพรรคคอมมิวนิสต์จากประเทศต่างๆในยุโรปและเอเชียรวม 39 พรรค ต่อมาในปี ค.ศ. 1928 มีพรรคคอมมิวนิสต์เพิ่มขึ้นเป็น 46 พรรค และในปี ค.ศ. 1935 มีพรรคคอมมิวนิสต์เพิ่มขึ้นเป็น 61 พรรค ครอบงำเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 516.

1947 เพื่อชดเชยวงไม่ให้สหภาพโซเวียตเข้าแทรกแซงในทั้งสองประเทศดังกล่าว⁷ และในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันยังได้ประกาศแผนมาร์แชล (Marshall Plan) เพื่อฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของยุโรปให้เข้มแข็ง⁸ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำไปสู่เสถียรภาพทางการเมืองตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย และสามารถป้องกันการเผยแพร่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตได้ในที่สุด นโยบายดังกล่าวของสหรัฐฯทำให้สหภาพโซเวียตไม่พอใจและประณามว่าเป็นความพยายามของสหรัฐฯที่จะเข้าแทรกแซงและควบคุมเศรษฐกิจในยุโรป จึงได้กีดกันประเทศในยุโรปตะวันออกให้ปฏิเสธแผนการมาร์แชลและหันมารับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากตนเอง ความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจทั้งสองได้ก่อตัวเป็นสงครามเย็น (Cold War) อย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน ค.ศ. 1947 เมื่อนายซาดานอฟ (Zdanov) ผู้แทนของสหภาพโซเวียตประกาศต่อที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ของยุโรปตะวันออกในยูโกสลาเวียว่า โลกได้แบ่งออกเป็นสองค่ายแล้ว คือค่ายจักรวรรดินิยมผู้รุกรานอันมีสหรัฐฯเป็นผู้นำ กับค่ายสังคมนิยมผู้รักสันติอันมีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ โดยเขาได้เรียกร้องให้สมาชิกคอมมิวนิสต์ทั่วโลกร่วมมือกันต่อต้านการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมอเมริกัน นอกจากนี้ที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ของยุโรปตะวันออกครั้งนี้ยังได้มีมติให้จัดตั้ง สำนักงานข่าวคอมมิวนิสต์ (Communist Information Bureau) เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและชี้แนวทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้แก่สมาชิกคอมมิวนิสต์ทั่วโลก⁹ ความไม่พอใจของสหภาพโซเวียตที่มีต่อแผนการมาร์แชลได้นำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างกำลังทหารของสหภาพโซเวียตกับกำลังทหารของสหรัฐฯและพันธมิตรยุโรปตะวันตกในกรุงเบอร์ลินในปี ค.ศ. 1948 ซึ่งเรียกว่าวิกฤตการณ์เบอร์ลิน ต่อมาในปี ค.ศ. 1949 วิกฤตการณ์เบอร์ลินก็ได้คลี่คลายลง¹⁰ และทำให้ดินแดน

⁷ David W. Ziegler, War, peace, and international politics, 8th ed. (New York: Addison-Wesley Educational Publishers, 1999), p. 39.

⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, 2544), หน้า 179.

⁹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 493.

¹⁰ วิกฤตการณ์เบอร์ลิน เริ่มต้นเมื่อ 20 มิถุนายน 1948 เมื่อกำลังทหารของสหภาพโซเวียตปิดล้อมเบอร์ลินตะวันตกซึ่งเป็นเขตยึดครองของ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส (นครเบอร์ลินทั้งหมดตั้งอยู่ในดินแดนเยอรมันตะวันออกซึ่งเป็นเขตยึดครองของสหภาพโซเวียต มีเฉพาะส่วนตะวันตกของนครเบอร์ลินเท่านั้นที่เป็นเขตยึดครองของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร) ทำให้ประชาชนในเบอร์ลินตะวันตกเดือนร้อนไม่สามารถรับความช่วยเหลือทางด้านอาหารและเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรได้ การกระทำของสหภาพโซเวียตมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการยึดครองนครเบอร์ลินไว้ทั้งหมดและต่อต้านการรวมดินแดนเยอรมันที่ถูกยึดครองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยวิธีเลือกตั้งเสรี ต่อมาสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรได้ใช้การขนส่งทางอากาศเพื่อส่งอาหารและสินค้าที่จำเป็นต่างๆให้แก่ประชาชนในเบอร์ลินตะวันตกอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้สหภาพโซเวียตต้องยกเลิก

เยอรมันที่อยู่ภายใต้การควบคุมของสหรัฐและพันธมิตรยุโรปตะวันตกได้รวมกันเป็นประเทศเอกราชที่มีชื่อว่า สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ส่วนดินแดนเยอรมันที่อยู่ภายใต้การควบคุมของสหภาพโซเวียตก็ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมัน ความล้มเหลวของการรวมดินแดนเยอรมันที่อยู่ในความควบคุมของสหรัฐและพันธมิตรยุโรปตะวันตกกับดินแดนเยอรมันที่อยู่ในความควบคุมของสหภาพโซเวียตให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนทำให้ดินแดนเยอรมันต้องถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน จึงแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างขั้วอำนาจทั้งสองอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก ในปีเดียวกันนี้เองสหภาพโซเวียตก็ได้ก่อตั้ง สภาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ (Council for Mutual Economic Assistance หรือ CMEA หรือ Comecon)¹¹ เพื่อเป็นการตอบโต้แผนการมาร์แชลล์ของสหรัฐฯ แต่ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตที่มีต่อกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออกกลับไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก เพราะสหภาพโซเวียตมีเงินทุนและทรัพยากรจำกัดกว่าสหรัฐฯ นอกจากนี้สหภาพโซเวียตยังคำนึงถึงความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจของตนมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศในยุโรปตะวันออกที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก โดยประเทศเหล่านี้ถูกบังคับให้ขายสินค้าหรือผลผลิตที่สหภาพโซเวียตต้องการและให้ซื้อผลผลิตของสหภาพโซเวียตที่เหลือจากการอุปโภคบริโภค รวมทั้งยังถูกบังคับให้ค้าขายกับสหภาพโซเวียตเท่านั้น นอกจากนี้แผนการมาร์แชลล์แล้ว สหรัฐฯก็ได้จัดตั้งระบบพันธมิตรทางทหารในปี ค.ศ. 1949 ซึ่งเป็นเวลา 2 ปี หลังจากการประกาศแผนการมาร์แชลล์ เนื่องจากสหรัฐฯเห็นว่าการฟื้นฟูเศรษฐกิจของยุโรปเป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการต่อต้านสหภาพโซเวียตเท่านั้น การที่จะยับยั้งการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและฝ่ายคอมมิวนิสต์ให้ได้ผลอย่างแท้จริง ต้องอาศัยความร่วมมือกันของประเทศโลกเสรีทางการทหาร ดังนั้นสหรัฐฯจึงได้สร้างความร่วมมือทางทหารกับพันธมิตรยุโรปตะวันตกในรูปแบบการป้องกันร่วมกัน (Collective Defense) โดยได้ลงนามในสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty) ร่วมกับ อังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก อิตาลี เดนมาร์ก นอร์เวย์ ไอซ์แลนด์ โปรตุเกส และแคนาดาในวันที่ 25 กรกฎาคม เพื่อจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization หรือ NATO)¹² อันมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันตนเองและตอบโต้การโจมตีจากสหภาพโซเวียต¹³ ซึ่งไม่เป็นการขัดต่อกฎบัตร

การปิดล้อมเบอร์ลินตะวันตกในเดือน พฤษภาคม ค.ศ. 1949 เพราะเห็นว่าไม่สามารถกดดันสหรัฐอเมริกาได้ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Charles W. Kegley, Jr. and Gregory A. Raymond, *How nations make peace*, p. 189.

¹¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 551.

¹² มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 188.

¹³ ข้อความในมาตรา 5 ของสนธิสัญญานี้ระบุโดยสรุปว่า ประเทศสมาชิกภาคีตกลงกันว่า การโจมตีด้วยอาวุธต่อประเทศใดประเทศหนึ่งหรือมากกว่านั้นใน ยุโรป อเมริกาเหนือ ถือว่าเป็นการโจมตีประเทศภาคีสมาชิก

สหประชาชาติมาตรา 51 ว่าด้วยสิทธิในการป้องกันตนเองโดยลำพังหรือโดยร่วมกันของสมาชิก สหประชาชาติหากถูกโจมตีด้วยกำลังอาวุธ¹⁴ อาจกล่าวได้ว่าในปี ค.ศ. 1949 นี้เป็นปีที่ประเทศ มหาอำนาจทั้งสองเริ่มต้นเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับข้าวอำนาจของตนเองจนนำไปสู่กับ ดักแห่งความมั่นคง (Security Dilemma) เพราะนอกจากการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติก เหนือโดยสหรัฐฯแล้ว สหภาพโซเวียตก็ยังสามารถทดลองระเบิดนิวเคลียร์ลูกแรกได้เป็นผลสำเร็จ จนทำให้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจนิวเคลียร์ประเทศที่ 2 ต่อจากสหรัฐฯ และกลายเป็นข้าวอำนาจ ที่สามารถถ่วงดุลทางการทหารกับข้าวอำนาจของสหรัฐฯได้อย่างแท้จริง¹⁵

นอกจากนี้การยุติสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญแก่หลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศใน ภูมิภาคเอเชียเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากยังมีหลายประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ ตะวันตกในยุคจักรวรรดินิยมแต่ไม่ได้รับเอกราช ได้แก่ อินเดีย พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม กัมพูชา และลาว ประเทศเหล่านี้จึงได้คืนรนต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชให้กับ ตน ด้วยเห็นว่าเป็นเวลาที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมทั้งผู้ชนะสงครามและผู้ แพ้สงครามกำลังบอบช้ำจากการทำสงครามระหว่างกันดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ประกอบกับกฎ บัตรสหประชาชาติซึ่งประเทศผู้ชนะสงครามร่วมลงนามประกาศใช้ ได้มีข้อบัญญัติที่คัดค้านการ ดำรงอยู่ของระบบอาณานิคม จึงทำให้ประเทศอาณานิคมมีเหตุผลมากขึ้นที่จะขอให้ประเทศ มหาอำนาจตะวันตกมอบเอกราชให้แก่ตนเอง อีกทั้งยังมีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองกันเอง ในบางประเทศจนเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลง สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคอีกด้วย กล่าวคือได้เปิดโอกาสให้ สหรัฐฯและสหภาพโซเวียตสามารถแข่งขันกันเข้ามาขยายอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียเพื่อแสวงหา พันธมิตรได้อย่างง่ายดาย จนทำให้สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชีย เริ่มมีบรรยากาศของความขัดแย้งระหว่างกัน และกลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงซึ่งกันและกัน

ทั้งหมด และจะถือสิทธิในการป้องกันตนเองที่จะดำเนินการตอบโต้ ไม่ว่าจะกระทำโดยลำพังหรือโดยร่วมมือกับ ประเทศสมาชิกอื่น รวมทั้งการตอบโต้ที่ใช้กำลังอาวุธ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ดังนั้นถ้าจะมีการโจมตีประเทศในยุโรปตะวันตกจากสหภาพโซเวียต สหรัฐอเมริกาจะถือว่าเป็นการโจมตี ประเทศของตนด้วย และสามารถจะดำเนินการตอบโต้ทางการทหารตามหลักป้องกันตนเองได้ทันที ดู รายละเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 544.

¹⁴ ศิรภา จำปาทอง, อนุสัญญากฎหมายทะเล ค.ศ. 1958, (นครปฐม: สถาบันวิชาการทหารเรือชั้นสูง, 2533), หน้า 15.

¹⁵ John Baylis and others, Strategy in the contemporary world an introduction to strategic studies, (New York: Oxford University Press, 2002), p. 189.

ในเวลาต่อมา โดยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในจีน การคืนดินต่อผู้เพื่อเอกราชของกลุ่มประเทศอินโดจีน ได้แก่ เวียดนาม กัมพูชา และลาว

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในจีน

ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น จีนได้มีความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายรัฐบาลทหาร¹⁶ กับฝ่ายที่ยึดมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์¹⁷ ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งสองฝ่ายได้ยุติความขัดแย้งกันชั่วคราวเพื่อร่วมมือกันต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามทั้งสองฝ่ายซึ่งยังคงมีความหวาดระแวงต่อกันอยู่ได้ปะทะกันหลายครั้ง แม้ว่าสหรัฐฯจะได้พยายามไกล่เกลี่ยให้มีการเจรจกันแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ จึงทำให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นอีก ในระยะแรกฝ่ายรัฐบาลซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ เป็นฝ่ายได้เปรียบ แต่ต่อมาปัญหาทางเศรษฐกิจ การฉ้อราษฎร์บังหลวง รวมทั้งการกดขี่ข่มเหงประชาชนโดยเจ้าหน้าที่รัฐบาล ทำให้ประชาชนหมดความศรัทธาในรัฐบาล ประกอบกับการได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในชนบทจากนโยบายการปฏิรูปที่ดินของพรรคคอมมิวนิสต์ จึงทำให้พรรคคอมมิวนิสต์สามารถตีตอบโต้และรุกกลับจนได้รับชัยชนะ โดยสามารถยึดนครปักกิ่งได้ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1949 และต่อมาก็ยึดได้ทั้งประเทศ จนฝ่ายรัฐบาลของจอมพลเจียง ไคเช็กต้องถอยร่นหนีไปอยู่ที่เกาะไต้หวันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของ เหมา เจ๋อตง ได้ประกาศสถาปนาประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949¹⁸ ทำให้จีนซึ่งเป็นประเทศที่มีพลเมืองมากที่สุดในโลกปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต¹⁹ อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่โลกคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียตมากขึ้น

¹⁶ ใน ค.ศ. 1911 ดร. ซุน ยัต เซน สามารถโค่นล้มระบอบกษัตริย์และยึดอำนาจการปกครองได้สำเร็จ แต่เขาก็ไม่สามารถรวบรวมแผ่นดินจีนที่ปกครองโดยขุนศึกตามแคว้นต่างๆ ให้เป็นปึกแผ่นได้ ต่อมาใน ค.ศ. 1925 จอมพล เจียง ไค เช็ก ได้เป็นผู้นำพรรคก๊กมินตั๋งสืบต่อจาก ดร. ซุน ยัต เซิน และสามารถปราบปรามขุนศึกตามแคว้นต่างๆ ได้สำเร็จ ยกเว้นพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของ เหมา เจ๋อตง คุรายละเอียดเพิ่มเติมใน Daniel S. Papp, *Contemporary International Relations frameworks for understanding*, (New York: Macmillan College Publishing, 1994), p. 351.

¹⁷ พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ถูกจัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1921 เพื่อทำสงครามปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองบนแผ่นดินใหญ่จีน โดยมี เหมา เจ๋อตง เป็นผู้นำพรรคตั้งแต่ ค.ศ. 1934 คุรายละเอียดเพิ่มเติมใน Ibid., p. 352.

¹⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 192.

¹⁹ เหมา เจ๋อตง ประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียตเพื่อเจรจาขอความช่วยเหลือและได้ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตร และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นเวลา 30 ปีใน 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1950 คุรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 207.

การคืนรนต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนาม

การคืนรนต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนามได้เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 เมื่อ โฮ จี มินห์ ได้ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในกรุงปารีสเพื่อรวบรวมชาวเวียดนามผู้รักชาติดำเนินการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส ต่อมาในปี ค.ศ. 1941 โฮ จี มินห์ ก็ได้มีพันธมิตรเพิ่มขึ้นทำให้ โฮ จี มินห์ จัดตั้งขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชภายใต้ชื่อ เวียดมินห์ ซึ่งแปลว่า สันนิบาตเวียดนามเพื่อเอกราช โดยดำเนินการต่อสู้ในรูปแบบสงครามกองโจรต่อทหารฝรั่งเศสในเวียดนามรวมทั้งทหารญี่ปุ่นในเวียดนามในเวลาต่อมาซึ่งเป็นช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ ครั้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง โฮ จี มินห์ ก็ได้ประกาศจัดตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามในวันที่ 2 มิถุนายน ค.ศ. 1945 แต่สหรัฐฯและประเทศมหาอำนาจตะวันตกกลับไม่สนับสนุนเวียดนามเพราะไม่ไว้วางใจขบวนการกู้ชาติเวียดมินห์ซึ่งยึดถืออุดมการณ์คอมมิวนิสต์ แต่สนับสนุนให้ฝรั่งเศสกลับเข้ามาครอบครองอินโดจีนอีกครั้งเพื่อสกัดกั้นการขยายตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งฝรั่งเศสยื่นข้อเสนอในการทำข้อตกลงกับ ลาว กัมพูชา และเวียดนามเพื่อที่จะมอบเอกราชให้ในโอกาสต่อไปภายใต้เงื่อนไขให้ประเทศทั้งสามยินยอมเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพฝรั่งเศสให้ฝรั่งเศสสามารถควบคุมนโยบายต่างประเทศ การป้องกันประเทศ การศุลกากร และระบบการเงิน รวมทั้งให้ฝรั่งเศสมีกองทหารประจำการอยู่ในประเทศทั้งสามได้ตลอดจนให้ฝรั่งเศสมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางด้านการศาลอีกด้วย รัฐบาลเวียดนามภายใต้การนำของ โฮ จี มินห์ ได้พยายามเจรจากับฝรั่งเศสเพื่อให้เวียดนามได้รับเอกราชอย่างแท้จริงแต่ไม่สามารถตกลงกันได้ จึงทำให้เวียดนามต้องทำสงครามเพื่อเอกราชกับฝรั่งเศสตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. 1946 จนถึง ค.ศ. 1954²⁰ การทำสงครามเพื่อเอกราชของเวียดนามในช่วงแรกเป็นไปอย่างโดดเดี่ยวเพราะสหรัฐฯและประเทศตะวันตกไม่สนับสนุนเวียดนาม จึงเป็นโอกาสให้สหภาพโซเวียตให้การสนับสนุนเวียดนามอย่างเปิดเผยในปี ค.ศ. 1947²¹ ต่อมาเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะในสงครามกลางเมืองและสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 ขบวนการเวียดมินห์ก็ได้รับความช่วยเหลือจากจีนโดยตรงเพื่อต่อสู้กับฝรั่งเศส สำหรับฝรั่งเศสนั้นได้หาทางออกด้วยการจัดตั้งรัฐบาลเวียดนามซึ่งมีจักรพรรดิเบ๋าไค่เป็นประมุขขึ้นใหม่อีกรัฐบาลหนึ่ง และเรียกเวียดนามภายใต้การปกครองนี้ว่า รัฐเวียดนาม ซึ่งได้ยินยอมลงนามเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพฝรั่งเศส

²⁰ Paul Halsall, Modern History Source Book: Vietnamese Declaration of Independence 1945[Online]. (n.d.). 1997. Available from: November 19]

²¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการตอนขุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2542), หน้า 596.

การคืนรนต์อู่เพื่อเอกราชของกัมพูชา

ส่วนกัมพูชานั้นกษัตริย์สีหนุผู้นำของกัมพูชา²² ได้ถือโอกาสประกาศเอกราชจากฝรั่งเศสในวันที่ 13 มีนาคม ค.ศ. 1945²³ อันเป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นได้เริ่มต้นเข้ายึดและควบคุมอินโดจีนจากฝรั่งเศส ในตอนแรกกษัตริย์สีหนุดำเนินนโยบายสนับสนุนญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ เพราะชัยชนะของญี่ปุ่นย่อมเป็นเครื่องค้ำประกันที่สำคัญยิ่งต่อเอกราชของกัมพูชา แต่เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม กษัตริย์สีหนุกลับดำเนินนโยบายยินยอมให้กัมพูชาเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพฝรั่งเศส ทำให้ขบวนการเขมรอิสระซึ่งเป็นขบวนการชาตินิยมของ เซิน จ็อก ทัง นายกรัฐมนตรีกัมพูชาที่มีความใกล้ชิดกับเวียดนามเหนือในขณะนั้น ไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้กัมพูชาก็ยังมีปัญหาการเมืองภายในประเทศระหว่างกษัตริย์สีหนุกับกลุ่มการเมืองต่างๆอีกด้วย ความแตกแยกทางการเมืองภายในประเทศของกัมพูชาดังกล่าวนี้จึงทำให้กัมพูชาไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะต่อสู้เพื่อเอกราชของตนเองจากฝรั่งเศสเหมือนกับเวียดนามได้ อย่างไรก็ตามความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นของสถานการณ์การสู้รบระหว่างเวียดนามเหนือกับฝรั่งเศสหลังจากที่ขบวนการกู้ชาติเวียดมินห์ได้รับความช่วยเหลือจากจีนซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปลายปี ค.ศ. 1949 ก็ได้กดดันให้ฝรั่งเศสยอมรับข้อเรียกร้องของกษัตริย์สีหนุที่ต้องการให้กัมพูชามีอำนาจอธิปไตยเพิ่มขึ้น โดยยินยอมทำสัญญาฉบับใหม่กับกัมพูชา ให้กัมพูชามีอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ รวมทั้งมีอำนาจการปกครอง พระตะบอง และเสียมราฐ ขณะที่ฝรั่งเศสยังคงควบคุมอำนาจด้านการคลัง การจัดเก็บภาษีอากร และการทหารเอาไว้ ทำให้กัมพูชายังคงคืนรนต์อู่เพื่อเอกราชที่สมบูรณ์ต่อไป

การคืนรนต์อู่เพื่อเอกราชของลาว

สำหรับลาวซึ่งมีพระเจ้าศรีสว่างวงศ์เป็นกษัตริย์ก็ได้ถือโอกาสประกาศเอกราชจากฝรั่งเศสในวันที่ 8 เมษายน ค.ศ. 1945 หลังจากการประกาศเอกราชของกัมพูชาประมาณหนึ่งเดือน เมื่อฝรั่งเศสได้กลับเข้ามาในอินโดจีนอีกครั้งและบีบบังคับลาวให้เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพฝรั่งเศส ขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของลาวที่เรียกว่า ลาวอิสระ ก็ได้หลบหนีเข้ามาในประเทศไทย เพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้ต่อไป ต่อมาเจ้าสุวรรณภูมาผู้นำคนหนึ่งของลาวอิสระเลือกที่จะประนีประนอมกับฝรั่งเศสจึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นนายกรัฐมนตรี ในขณะที่เจ้าสุภานุวงศ์ผู้นำอีกคนหนึ่งของลาวอิสระได้หลบหนีต่อไปยังเวียดนามเพื่อร่วมมือกับขบวนการกู้ชาติเวียดมินห์

²² กษัตริย์สีหนุได้รับการเลือกจากฝรั่งเศสให้ขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1941 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ หน่วยที่ 9-15, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545), หน้า 736.

²³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2542), หน้า 59.

องฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1949 และได้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวโดยการสนับสนุนของ ขบวนการประเทศลาวซึ่งเป็นฝ่ายนิยมคอมมิวนิสต์เพื่อทำการต่อสู้ตามแนวทางของตนต่อไป²⁴

สภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ไทยกล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของจีนไปสู่การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์และมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต ได้ทำให้ประเทศไทยซึ่งมีท่าทีต่อต้านคอมมิวนิสต์อยู่ ก่อนแล้ว²⁵ มีความหวั่นเกรงภัยคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคุกคาม จากจีนซึ่งสามารถแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลผ่านเวียดนามทางตอนเหนือ ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับ จีนและได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ทั้งจีนและสหภาพโซเวียตในการทำสงครามเพื่อ เรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส ส่วนการคืนรนต่อสู้เพื่อเอกราชของ เวียดนาม กัมพูชา และลาว ก็ได้ ทำให้ประเทศดังกล่าวแสวงหาแนวทางต่อสู้ที่ทำให้ตนเองสามารถบรรลุเป้าหมายได้ โดยไม่คำนึง ว่าจะจะเป็นแนวทางตามอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายใด แต่เนื่องจากชาวอินโดจีนผู้รักชาติและ ศรัทธาในลัทธิคอมมิวนิสต์ได้จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนทำการต่อสู้เพื่อเอกราชมาตั้งแต่ ก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ 2 จะยุติลง จึงทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีความได้เปรียบในการขยายอิทธิพล ในอินโดจีนมากกว่าฝ่ายโลกเสรีซึ่งเคยยึดครองอินโดจีนมาก่อน ประกอบกับฝ่ายโลกเสรีไม่ได้ สนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวอินโดจีนตั้งแต่ต้นเพราะเกรงใจฝรั่งเศสซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคม แต่เดิม ความได้เปรียบดังกล่าวจึงทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์กลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของ ประเทศโลกเสรีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อประเทศไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศ เข้าข้างฝ่ายโลกเสรี อันเป็นผลมาจากความเกรงใจสหรัฐฯที่ช่วยเหลือประเทศไทยไม่ให้กลายเป็น ประเทศผู้แพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 และความต้องการให้สหรัฐฯช่วยเหลือประเทศไทยในการพัฒนา ประเทศ ด้วยการไม่รับรองรัฐบาลคอมมิวนิสต์ของจีนรวมทั้งการไม่รับรองรัฐบาลเวียดนามของ โฮ จิ มินห์ ตลอดจนการส่งทหารไปช่วยฝ่ายโลกเสรีทำสงครามในเกาหลีใต้ซึ่งถูกเกาหลีเหนือ ภายใต้อการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์รุกรานในปี ค.ศ. 1950²⁶ จึงทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ กลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศไทยในที่สุด

²⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่าง ประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, หน้า 617.

²⁵ ประเทศไทยได้ตราพระราชบัญญัติต่อต้านคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ ค.ศ. 1933 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, หน้า 301.

²⁶ กองบัญชาการทหารสูงสุด, ประวัติศาสตร์กองทัพไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ. 2325-2525, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2525), หน้า 363.

2.1.2 ระบบสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัด (ระหว่าง ค.ศ. 1951 ถึง ค.ศ. 1960)

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1951 ถึง ค.ศ. 1960 สถานะความขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างสองขั้วอำนาจที่มีความแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยมิได้มีการใช้กำลังทหารปะทะกันโดยตรงซึ่งเรียกว่าสงครามเย็นนั้น ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในทุกภูมิภาคของโลก เนื่องจากขั้วอำนาจทั้งสองได้เพิ่มระดับการดำเนินนโยบายต่างประเทศและความมั่นคง เพื่อถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวาง ภายหลังจากที่สหภาพโซเวียตสามารถทดลองระเบิดนิวเคลียร์ลูกแรกได้เป็นผลสำเร็จใน ค.ศ. 1949 ซึ่งเป็นปีเดียวกับเหตุการณ์ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะในการต่อสู้กับรัฐบาลฝ่ายขวาและเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ภายใต้ชื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ส่งผลให้จีนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตในฐานะประเทศผู้พึ่งพาสหภาพโซเวียตซึ่งยึดมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เช่นเดียวกัน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อการกำเนิดของระบบสองขั้วอำนาจและสงครามเย็น โดยสหรัฐฯมองตนเองว่าเป็นผู้นำของประเทศโลกเสรี ซึ่งจะต้องแสดงบทบาทในการพิทักษ์เสรีภาพและประชาธิปไตยในโลก ในขณะที่สหภาพโซเวียตมองตนเองว่าเป็นผู้นำของประเทศโลกคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะต้องแสดงบทบาทในการปกป้องอุดมการณ์ของโลกคอมมิวนิสต์ การดำเนินนโยบายที่สำคัญของขั้วอำนาจทั้งสองคือการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของตนด้วยการแสวงหามิตรประเทศและพันธมิตรทางทหารทั่วโลก เพื่อขัดขวางการขยายอำนาจและอิทธิพลของฝ่ายตรงข้าม

ในการดำเนินนโยบายดังกล่าวของสหรัฐฯนั้นสหรัฐฯได้เริ่มต้นจากการเร่งฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกตามแผนการมาร์แชลซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1947 อย่างต่อเนื่อง จนสามารถสร้างความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างสองขั้วอำนาจได้มากขึ้น กล่าวคือสภาพเศรษฐกิจของประเทศในยุโรปตะวันตกสามารถกลับคืนสู่สภาพปกติได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้แผนการนี้ยุติลงอย่างเป็นทางการในปลายปี ค.ศ. 1951 โดยอัตราการผลิตของยุโรปเมื่อยุติแผนการมาร์แชลได้อยู่ในระดับที่เท่ากับหรือมากกว่าสภาพที่เป็นอยู่ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2²⁷ ซึ่งส่งผลให้ประเทศในยุโรปตะวันตกสามารถเพิ่มงบประมาณในการป้องกันประเทศได้มากขึ้น หลังจากนั้นสหรัฐฯก็ได้ขยายองค์การนาโตให้เจริญเติบโตและมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยได้รับ กรีซ และตุรกี เป็นสมาชิกในปี ค.ศ. 1952 ซึ่งได้ทำให้สามารถสกัดกั้นกองเรือของสหภาพโซเวียตในทะเลดำไม่ให้เดินทางออกสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนได้สะดวก เพราะกรีซและตุรกีมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ปากทางเข้าและออกทะเลดำซึ่งสามารถควบคุมและขัดขวางการเดินทางเรือผ่านระหว่างทะเลดำกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนได้ การที่สหรัฐฯและองค์การนาโตรับกรีซ

²⁷ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 540.

และตุรกีไว้เป็นพันธมิตรจึงทำให้ฝ่ายโลกเสรีมีความได้เปรียบในการทราบความเคลื่อนไหวและสกัดกั้นกองเรือของสหภาพโซเวียตทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสหภาพโซเวียต ต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งกองทหารนาโตขึ้นในยุโรปโดยคิงกำลังทหารจากประเทศสมาชิกเข้าอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาขององค์การนาโตโดยตรง เพื่อให้การป้องกันการรุกรานจากสหภาพโซเวียตมีประสิทธิภาพจากความสามารถในการควบคุม บังคับบัญชา และสั่งการใช้กำลังได้อย่างรวดเร็ว ต่อมาองค์การนาโตก็ได้รับเยอรมันตะวันตกเข้าเป็นสมาชิกในปี ค.ศ. 1955²⁸ ซึ่งทำให้เยอรมันที่ถูกแบ่งแยกออกจากกันเป็น 2 ส่วนต้องมีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกันอย่างเด่นชัด การรับเยอรมันตะวันตกเข้าเป็นสมาชิกขององค์การนาโตได้ทำให้สหภาพโซเวียตไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะสหภาพโซเวียตต้องการให้เยอรมันทั้งสองส่วนรวมตัวเป็นประเทศเดียวกันและมีความเป็นกลาง โดยไม่มีกองทัพเพื่อตนเองจะสามารถเข้าไปครอบครองได้ง่ายในภายหลัง²⁹ การที่สหรัฐฯรับเยอรมันตะวันตกเข้าเป็นสมาชิกขององค์การนาโตจึงขัดขวางความต้องการของสหภาพโซเวียตในการครอบครองเยอรมันทั้งหมด ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นมหาอำนาจทางทหารที่เคยรุกรานตนเองอย่างเหี้ยมโหด และจะทำให้เยอรมันตะวันตกสามารถพัฒนาขีดความสามารถจนเป็นภัยคุกคามตนเองได้อีกในอนาคต เมื่อพิจารณาหลักการขององค์การนาโตแล้วจะเห็นว่าสหรัฐฯได้ผูกพันตนเองไว้กับองค์การนาโตอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือการที่ประเทศสมาชิกขององค์การนาโตประเทศใดประเทศหนึ่งถูกโจมตีจากภายนอกย่อมถือว่าประเทศอื่นๆที่เหลือถูกโจมตีด้วย ทำให้ประเทศสมาชิกทั้งหมดต้องร่วมกันตอบโต้เพื่อรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ จากหลักการดังกล่าวจึงทำให้สหรัฐฯสามารถใช้กำลังทหารเข้าช่วยเหลือประเทศยุโรปตะวันตกที่เป็นสมาชิกขององค์การนาโตได้ทันที เท่ากับเป็นการป้องปรามไม่ให้สหภาพโซเวียตคิดรุกรานประเทศในยุโรปตะวันตกที่เป็นสมาชิกขององค์การนาโต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยอรมันตะวันตก เพราะจะเป็นการดึงสหรัฐฯเข้าร่วมสงครามกับสหภาพโซเวียตในที่สุด ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงตอบโต้ด้วยการรวบรวมกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออก ได้แก่ โปแลนด์ ฮังการี เยอรมันตะวันออก เชคโกสโลวาเกีย บัลแกเรีย โรมาเนีย และอัลบาเนีย จัดตั้งกลุ่มพันธมิตรทางทหารเรียกว่า กลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์ (Warsaw Pact) ในปี ค.ศ. 1955³⁰ ซึ่งเป็นปีที่องค์การนาโตรับเยอรมันตะวันตกเข้าเป็นสมาชิก อย่างไรก็ตามการรวมตัวเป็นพันธมิตรตามสนธิสัญญาวอร์ซอว์นี้มีความแตกต่างจากการรวมตัวเป็นพันธมิตรขององค์การนาโตมาก เพราะกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์อยู่ภายใต้การครอบงำของสหภาพโซเวียตโดยสิ้นเชิง กำลังทหารส่วนใหญ่ของกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์คือกำลังทหารของสหภาพโซเวียต ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมและ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 544.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 537.

³⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 189.

ป้องกันไม่ให้ประเทศสมาชิกแยกตัวเป็นอิสระจากขั้วอำนาจของสหภาพโซเวียต ตัวอย่างเช่น การใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามและดำเนินการรักษาความสงบเรียบร้อยในฮังการีเมื่อฮังการีมีความวุ่นวายทางการเมืองภายในประเทศ และมีแนวโน้มว่าจะถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มกติกาสัญญาออร์ซอว์ในปี ค.ศ. 1956 เป็นต้น³¹ ในขณะที่ในองค์การนาโตนั้นแม้จะมีทหารสหรัฐฯ เป็นกำลังหลักที่สำคัญ แต่ประเทศสมาชิกอื่นๆก็ยังมีอิสระในการปฏิบัติมากกว่า ตัวอย่างเช่น การที่ฝรั่งเศสไม่ยอมอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงขององค์การนาโตในช่วงเวลาที่นาย ชาร์ลส์ เดอ โกล ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีฝรั่งเศส ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1958 เป็นต้น³² การขยายขององค์การนาโตให้เจริญเติบโตขึ้นดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้สหรัฐฯสามารถสกัดกั้นอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในยุโรปได้อย่างสมบูรณ์ตั้งแต่ยุโรปเหนือผ่านยุโรปตะวันตกลงไปจนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลดำ เพราะทำให้สหภาพโซเวียตไม่สามารถใช้เส้นทางคมนาคมทางทะเลออกสู่ทะเลเหนือและทะเลเมดิเตอร์เรเนียนได้สะดวก สหภาพโซเวียตจึงมีข้อจำกัดต่อการใช้กำลังอำนาจทางทะเลในยุโรปเป็นอย่างมาก นอกจากการสกัดกั้นการขยายอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในยุโรปแล้ว สหรัฐฯยังได้สกัดกั้นการขยายอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในตะวันออกกลาง เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ให้เชื่อมต่อเป็นแนวเดียวกับการสกัดกั้นสหภาพโซเวียตในยุโรป ด้วยการก่อตั้งองค์การสนธิสัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asia Treaty Organization; SEATO) ในวันที่ 8 กันยายน ค.ศ. 1954 ภายใต้สนธิสัญญามะนิลา โดยมีประเทศสมาชิกประกอบด้วย สหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส ปากีสถาน ไทย ฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ซึ่งได้จัดตั้งสำนักงานเลขาธิการขององค์การซีโตที่กรุงเทพฯในปี ค.ศ. 1957³³ ต่อมาก็ได้ก่อตั้งองค์การสนธิสัญญากลาง (Central Treaty Organization; CENTO) ในปี ค.ศ. 1959 โดยมีประเทศสมาชิกประกอบด้วย อังกฤษ ตุรกี ปากีสถาน และอิหร่าน ซึ่งมีสหรัฐฯให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง³⁴

นอกจากนี้ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1951 ถึง ค.ศ. 1960 ก็ยังเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปตะวันตกมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจในระดับสูง กล่าวคือสามารถฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจจนสามารถกลับสู่สภาพปกติได้อย่างรวดเร็วจนทำให้แผนมาร์แชลได้ยุติลงอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1951 แม้ว่าแผนมาร์แชลได้ยุติลงแต่องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจของยุโรป (Organization for Economic Cooperation and Development; OECD) ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการบริหารตามแผนมาร์แชลยังคง

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190.

³² มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 545.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 509.

³⁴ องค์การสนธิสัญญากลางแปรสภาพมาจากองค์การสนธิสัญญาแบกแดด ซึ่งสหรัฐฯสนับสนุนให้อังกฤษก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1955 โดยมีประเทศที่เข้าร่วมกับอังกฤษคือ ตุรกี อิรัก อิหร่าน และปากีสถาน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 510.

ดำรงอยู่ต่อไปเพื่อให้เป็นเวทีของยุโรปตะวันตกในการร่วมมือทางเศรษฐกิจให้มากขึ้น หลังจากนั้น ยุโรปตะวันตกก็ได้เริ่มต้นการบูรณาการทางเศรษฐกิจระหว่างกัน กล่าวคือได้ก่อตั้งประชาคมถ่านหินและเหล็กแห่งยุโรป (European Coal and Steel Community; ECSC) เมื่อวันที่ 18 เมษายน ค.ศ. 1951 ตามแนวความคิดของนาย โรเบิร์ต ชูมาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศส โดยมีประเทศสมาชิกประกอบด้วย ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ลักเซมเบิร์ก และอิตาลี ประชาคมถ่านหินและเหล็กแห่งยุโรปได้รับการก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างตลาดร่วมสำหรับถ่านหินและเหล็กกล้าของประเทศสมาชิก และเพื่อควบคุมการผลิต การวางแผน ตลอดจนการใช้วัตถุดิบและการจำหน่ายผลผลิตของอุตสาหกรรมทั้งสองประเภทร่วมกัน³⁵ ประชาคมดังกล่าวนี้เป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีอำนาจเหนือรัฐ (Supranational Organization) เพราะสามารถวางกฎเกณฑ์และนโยบายที่ใช้บังคับประเทศสมาชิกได้ ต่อมาได้มีการก่อตั้งประชาคมพลังงานปรมาณูแห่งยุโรป (European Atomic Energy Community; EURATOM) เมื่อวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1957 ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการใช้พลังงานปรมาณูเพื่อสันติ³⁶ รวมทั้งได้มีการก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community; EEC) เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1958 โดยมีประเทศสมาชิกเช่นเดียวกับประชาคมถ่านหินและเหล็กแห่งยุโรป เพราะมีจุดมุ่งให้เกิดการบูรณาการทางการเมืองเพิ่มเติมจากการบูรณาการทางเศรษฐกิจด้วย³⁷ พัฒนาการของบูรณาการในยุโรปตะวันตกดังกล่าวนี้ได้ทำให้ยุโรปตะวันตกมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเข้มแข็งมากกว่ายุโรปตะวันออก

สำหรับการดำเนินนโยบายแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตนั้น สหภาพโซเวียตมีหลักการที่สำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก อุดมการณ์คอมมิวนิสต์เป็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหวร่วมกัน แม้ประเทศโลกคอมมิวนิสต์จะมีผลประโยชน์ขัดแย้งกันแต่ก็จะไม่หยุดยั้งในการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ไปทั่วโลก และประการที่สอง พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตเป็นพรรคแม่ของพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลก จึงมีสิทธิควบคุมพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลกให้ปฏิบัติตามอุดมการณ์ของตนเอง และพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลกจะต้องปฏิบัติตามการชี้แนะของสหภาพโซเวียตอย่างเคร่งครัด หากไม่ปฏิบัติตามสหภาพโซเวียตมีสิทธิลงโทษได้ จากหลักการดังกล่าวนี้จึงทำให้สหภาพโซเวียตได้สร้างองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยเหลือกลุ่มประเทศโลกคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. 1949 ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อการกำเนิดของระบบสองขั้วอำนาจและสงครามเย็น และได้สร้างองค์การความร่วมมือทางการทหารเรียกว่า กลุ่มกติก

³⁵ วิมลวรรณ ภัทโรคม, สหภาพยุโรป, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2546), หน้า 7.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³⁷ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 548.

สัญญาออร์ซอว์ เพื่อถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองและการทหารและใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับองค์การนาโตในปี ค.ศ. 1955 ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นปีแห่งการเริ่มต้นเผชิญหน้ากันทางทหารอย่างเป็นทางการระหว่างขั้วอำนาจทั้งสอง นอกจากนี้สหภาพโซเวียตยังได้เร่งพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีให้สามารถแข่งขันกับสหรัฐฯได้ในอนาคต จนประสบความสำเร็จในการทดลองระเบิดไฮโดรเจนในปี ค.ศ. 1953 และการส่งดาวเทียมไปโคจรรอบโลกเป็นประเทศแรกในปี ค.ศ. 1957 ซึ่งการส่งดาวเทียมไปโคจรรอบโลกได้เป็นประเทศแรกนี้ได้ส่งผลสำคัญทางด้านจิตวิทยาต่อความมั่นคงระหว่างประเทศให้แก่ฝ่ายคอมมิวนิสต์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่แสดงว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์มีความก้าวหน้าและเข้มแข็งกว่าฝ่ายโลกเสรี³⁸ ในการดำเนินนโยบายต่อต้านการปิดล้อมจากสหรัฐฯ ของสหภาพโซเวียตนั้น สหภาพโซเวียตได้พยายามแทรกตัวออกจากการปิดล้อมให้ได้ในทุกภูมิภาคที่มีโอกาส ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่เมืองบันดุงประเทศอินโดนีเซียในปี ค.ศ. 1955 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสหภาพโซเวียตกับอินเดียในเวลาต่อมา เพราะอินเดียมีปัญหาเขตแดนกับปากีสถานซึ่งเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ ในองค์การซีโตตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การให้ความช่วยเหลือและเป็นพันธมิตรกับจีนด้วยการทำสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตร และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Treaty of Friendship Alliance and Mutual Assistance) ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1950 โดยมีผลบังคับใช้เป็นเวลา 30 ปี เพื่อให้จีนสนับสนุนบทบาทของสหภาพโซเวียตในฐานะผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ซึ่งดำเนินนโยบายต่อต้านโลกเสรี³⁹ และในวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1950 สหภาพโซเวียตก็ได้สนับสนุนให้เกาหลีเหนือรุกรานเกาหลีใต้⁴⁰ เพื่อรวมประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งหากประสบความสำเร็จสหภาพโซเวียตก็จะรอดพ้นจากการถูกปิดล้อมจากสหรัฐฯ ทางเอเชียตะวันออก และสามารถถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐฯ ในภาคพื้นเอเชียแปซิฟิกได้ อย่างไรก็ตามสหรัฐฯ และพันธมิตรในนามของกองกำลังสหประชาชาติก็สามารถผลักดันกำลังทหารของเกาหลีเหนือให้ถอยร่นกลับไปอยู่เหนือเส้นขนานที่ 38 ซึ่งใช้แบ่งเขตแดนระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ได้สำเร็จ ต่อมาสหรัฐฯ และพันธมิตรได้เปลี่ยนจุดมุ่งหมายจากการขับไล่เกาหลีเหนือเป็นการบุกเกาหลีเหนือเพื่อรวมประเทศกับเกาหลีใต้ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้จีนต้องเข้าแทรกแซงช่วยเกาหลีเหนือทำสงครามขับไล่สหรัฐฯ และพันธมิตรในเกาหลีเหนือ การสู้รบได้

³⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 198.

³⁹ Beuce Elleman, Sino-Soviet Relations and the February 1979 Sino-Vietnamese Conflict[Online]. (n.d.). 1996. Available from: http://www.vietnam.ttu.edu/vietnamcenter/events/1996_Symposium/96papers/elleviet.htm [2006, November 19]

⁴⁰ David W. Ziegler, War, peace, and international politics, p. 42.

ดำเนินต่อไปจนถึงปี ค.ศ. 1953 จึงได้มีการเจรจาหยุดยิงระหว่างกัน⁴¹ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจีนก็มีอิทธิพลในเกาหลีเหนือมากขึ้น เพราะจีนถือว่าเกาหลีเหนือเป็นรัฐกันชนของจีนที่สามารถป้องกันภัยคุกคามจากสหรัฐฯผ่านเกาหลีใต้ซึ่งกลายเป็นพันธมิตรของสหรัฐฯ ซึ่งสหภาพโซเวียตก็ให้การสนับสนุนจีนในเรื่องดังกล่าวเพราะความมั่นคงของเกาหลีเหนือและจีนก็คือความมั่นคงของสหภาพโซเวียตด้วยเช่นกัน สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อการคืนรนต่อสู้เพื่อเอกราชของกลุ่มประเทศอินโดจีนที่ดำเนินอยู่ต่อไปดังต่อไปนี้

การคืนรนต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนาม

ขบวนการเวียดมินห์ได้ทำสงครามกับฝรั่งเศสอย่างทรหด โดยได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์จากจีนเป็นจำนวนมาก ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดดังกล่าวทำให้สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามประกาศรับรองจีนในวันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1950 และอีก 3 วันต่อมาจีนก็ประกาศรับรองสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามเช่นกัน ซึ่งสหภาพโซเวียตก็ได้ใช้โอกาสนี้ประกาศรับรองสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามในวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1950 เพื่อให้ตนเองมีช่องทางในการขยายอำนาจและอิทธิพลลงมายังคาบสมุทรอินโดจีนสำหรับต่อต้านการปิดล้อมจากสหรัฐฯในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากนั้นเวียดนามเหนือก็ได้รับการรับรองจากกลุ่มประเทศโลกคอมมิวนิสต์ได้แก่ เกาหลีเหนือ เชกโกสโลวาเกีย โรมาเนีย โปแลนด์ ฮังการี บัลแกเรีย และอัลบาเนีย ในเวลาไล่เลี่ยกัน⁴² ทำให้เวียดนามเหนืออยู่ในขั้วอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามกองทัพเวียดมินห์ก็ได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์จากจีนในการทำสงครามกับฝรั่งเศสมากที่สุด กล่าวคือคิดเป็นร้อยละ 80 ในระหว่างปี ค.ศ. 1950 ถึงปี ค.ศ. 1954⁴³ ในขณะที่สหรัฐฯก็ให้ความช่วยเหลือฝรั่งเศสเพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ในที่สุดการสู้รบก็ได้ทวีความรุนแรงจนถึงขั้นแตกหักและเวียดนามเหนือก็สามารถยึดฐานที่มั่นของฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟูได้ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1954⁴⁴ การพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเวียดนามเหนือครั้งนี้ได้กลายเป็นวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจ จนต้องนำปัญหาอินโดจีนเข้าสู่ที่ประชุมเจนีวาในปี ค.ศ. 1954 โดยมีอังกฤษและสหภาพโซเวียตเป็นประธานในที่ประชุมร่วมกัน ประเทศอื่นๆที่เข้าร่วมประชุมด้วย ได้แก่ สหรัฐฯ ฝรั่งเศส จีน เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ผลการประชุมทำให้มีการลงนามในข้อตกลงยุติความรุนแรงระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนามเหนือใน

⁴¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, หน้า 130.

⁴² มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, หน้า 599.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 598.

⁴⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 194.

เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1954 โดยมีมติให้ ลาว และกัมพูชา เป็นเอกราชอย่างสมบูรณ์ ส่วนเวียดนาม ให้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ที่เส้นขนานที่ 17 องศาเหนือ และให้มีการเลือกตั้งเพื่อรวมเวียดนามทั้งสองส่วนภายใน 2 ปี พร้อมกับตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศ ประกอบด้วย แคนาดา อินเดีย และโปแลนด์ เพื่อควบคุมดูแลให้เป็นไปตามมตินี้⁴⁵ แต่สหรัฐกลับไม่ยอมรับมตินี้และได้ให้การสนับสนุนทางการเมืองและการทหารแก่รัฐบาลเวียดนามใต้ภายใต้การนำของ โง ดินห์ เดียม ด้วยหวังว่าจะสร้างความเข้มแข็งในเวียดนามใต้ให้สามารถต้านทานอิทธิพลจากเวียดนามเหนือได้ เมื่อสหรัฐฯและเวียดนามใต้ปฏิเสธการรวมประเทศเวียดนามตามข้อตกลงที่กรุงเจนีวา เวียดนามเหนือจึงได้เพิ่มกำลังเข้าแทรกซึมบ่อนทำลายเวียดนามใต้ ในขณะที่เวียดนามใต้ก็มีความแตกแยกทางการเมืองภายในและไม่สามารถแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติร้ายแรงได้ ประชาชนเวียดนามใต้จึงเกลียดชังรัฐบาล และทำให้ขบวนการแทรกซึมของเวียดนามเหนือและกลุ่มต่อต้านรัฐบาลเวียดนามใต้ร่วมกันจัดตั้งแนวร่วมปลดแอกแห่งชาติ (National Liberation Front) ที่เรียกกันว่า “เวียดกง” จนสามารถขยายการปฏิบัติการได้อย่างกว้างขวางในเวียดนามใต้ โดยได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและจีน อย่างไรก็ตามสหรัฐฯก็ยังไม่ได้ส่งกำลังทหารเข้ามาช่วยเวียดนามใต้สู้รบ คงมีแต่เพียงที่ปรึกษาทางทหารเข้าให้ความช่วยเหลือเวียดนาม รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเท่านั้น

การคืนรนต่อสู้เพื่อเอกราชของกัมพูชา

ในช่วงระยะเวลาที่ขบวนการเวียดมินห์กำลังทำสงครามเพื่อกอบกู้เอกราชจากฝรั่งเศส นั้น ขบวนการเขมรอิสระซึ่งเป็นพวกชาตินิยมชาวกัมพูชาก็ได้พยายามดำเนินการต่อต้านฝรั่งเศสเช่นกัน และรัฐบาลของกษัตริย์สีหนุก็ถูกมองว่าเป็นผู้รับใช้ฝรั่งเศส ดังนั้นกษัตริย์สีหนุจึงได้แสดงให้ชาวกัมพูชาเห็นว่าพระองค์ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้อำนาจกัมพูชาได้รับเอกราชที่สมบูรณ์จากฝรั่งเศสเช่นกัน โดยในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1952 พระองค์ได้เริ่มณรงค์ให้ฝรั่งเศสมอบอำนาจอธิปไตยทางการศาล การป้องกันประเทศ การติดต่อกับต่างประเทศ และการคลังคืนให้แก่กัมพูชา เมื่อฝรั่งเศสเพิกเฉยพระองค์ก็ทรงเดินทางไปยังกรุงเทพฯ เพื่อเป็นการประท้วงฝรั่งเศส โดยทรงหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทยแต่รัฐบาลไทยกลับไม่ให้การต้อนรับพระองค์อย่างสมพระเกียรติ ต่อมาพระองค์ได้เสด็จกลับไปประทับที่เมืองพระตะบอง โดยไม่มีกำหนดและประกาศนโยบายเป็นกลางของกัมพูชาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1953⁴⁶ ในขณะนั้นฝรั่งเศสกำลังเพี้ยงกล้าต่อการทำสงครามกับขบวนการเวียดมินห์ จึงไม่ต้องการสร้างปัญหากับกัมพูชาเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้นฝรั่งเศสจึงประกาศถอนตัวออกจากกัมพูชาในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1953 และในวันที่ 9

⁴⁵ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, หน้า 600.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 625.

พฤษจิกายน ปีเดียวกัน กัมพูชาก็ได้รับเอกราชที่สมบูรณ์จากฝรั่งเศส⁴⁷ ภายหลังจากที่ได้รับเอกราชแล้วกัมพูชาก็ได้ดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยได้ปฏิเสธคำชักชวนของสหรัฐฯ ในเข้าร่วมต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์และก็ไม่ได้เป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายโลกเสรี สหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารแก่กัมพูชาพร้อมกับบีบบังคับให้กัมพูชาเข้าร่วมเป็นภาคีสันติสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1954 เพื่อต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ จนทำให้กัมพูชาต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศห่างเหินจากสหรัฐฯ มากขึ้น และหันไปใกล้ชิดกับฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะจีนเพื่อรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 1956 กัมพูชาได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต และประเทศยุโรปตะวันออกหลายประเทศ ซึ่งทำให้ได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีตามข้อตกลงหลายฉบับ ต่อมาในปี ค.ศ. 1958 กัมพูชาก็ได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่กัมพูชาเป็นจำนวนมากตั้งแต่ปี ค.ศ. 1956 เป็นต้นมา และได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับได้หวันลงในปีที่เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนนั้น⁴⁸

การคืนร่นต่อสู้เพื่อเอกราชของลาว

ในปี ค.ศ. 1953 เจ้าสุววรรณมาซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีลาว ได้ขอมลงนามกับฝรั่งเศสในสนธิสัญญาที่ประกาศให้ลาวเป็นเอกราชภายใต้สหภาพฝรั่งเศส แต่สหภาพโซเวียตและจีนซึ่งให้การสนับสนุนและรับรองรัฐบาลขบวนการประเทศลาวของเจ้าสุภานุวงศ์เห็นว่า ฝ่ายคอมมิวนิสต์กำลังเสียเปรียบดุลอำนาจทางการเมือง ดังนั้นสหภาพโซเวียตและจีนจึงเสนอในที่ประชุมเจนีวาในปี ค.ศ. 1954 ให้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสมระหว่างลาวฝ่ายขวาซึ่งนำโดยเจ้าสุววรรณมากับลาวฝ่ายซ้ายซึ่งนำโดยเจ้าสุภานุวงศ์ เพื่อให้ลาวฝ่ายซ้ายสามารถแบ่งปันอำนาจทางการเมืองจากลาวฝ่ายขวาได้โดยไม่ต้องเสียเวลาใช้อาวุธทำสงครามกัน ต่อมาในปี ค.ศ. 1956 ก็ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสมดังกล่าวขึ้น แต่ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันทำให้เกิดปัญหาทางการเมืองภายในลาว จนมีการปฏิวัติยึดอำนาจในเวลาต่อมา ซึ่งเปิดโอกาสให้สหรัฐฯ และฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าแทรกแซงการเมืองภายในลาวมากขึ้น โดยสนับสนุนกลุ่มการเมืองลาวที่มีอุดมการณ์ตรงกับตนเองเพื่อให้ลาวอยู่ภายใต้ขั้วอำนาจของตน ทำให้ขบวนการประเทศลาวซึ่งเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องจับอาวุธทำสงครามกับรัฐบาลลาวฝ่ายขวาและเป็นฝ่ายได้เปรียบเนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากเวียตนามเหนือและจีนซึ่งมีเขตแดนติดต่อกัน⁴⁹

⁴⁷ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, หน้า 59.

⁴⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, หน้า 628.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 618-620.

สภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ไทย กล่าวคือประเทศไทยและประเทศในอินโดจีนเริ่มมีความแตกแยกกันในอุดมการณ์ทางการเมือง จากการแทรกแซงของสหรัฐฯฝ่ายหนึ่งกับสหภาพโซเวียตและจีนอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ประเทศไทยและประเทศในอินโดจีนเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศเข้าไปอยู่ในขั้วอำนาจที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนกับตนเองมากที่สุด โดยประเทศไทยเลือกเข้าไปอยู่ในขั้วอำนาจของสหรัฐฯ ในขณะที่เวียดนาม กัมพูชา และลาว ก็ได้แตกแยกกันเป็นสองฝ่ายอย่างเด่นชัดและดำเนินการต่อสู้กันเองภายใต้การสนับสนุนของแต่ละขั้วอำนาจ เมื่อเวียดนามเหนือได้รับการสนับสนุนและการรับรองอย่างเป็นทางการจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงส่งผลให้ประเทศไทยมีความรู้สึกไม่มั่นคงและมีความรู้สึกที่กำลังถูกคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น ดังนั้นประเทศไทยจึงดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์และแสวงหาความมั่นคงร่วมกับประเทศโลกเสรีภายใต้การนำของสหรัฐฯ ได้แก่ การส่งทหารเข้าร่วมกับสหรัฐฯและพันธมิตรช่วยเกาหลีใต้ทำสงครามต่อต้านการรุกรานจากเกาหลีเหนือระหว่างปี ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1953 และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การซีโตในปี ค.ศ. 1954 ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังได้ร่วมมือกับสหรัฐฯเข้าแทรกแซงทางการเมืองในลาวและกัมพูชาด้วยการสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายขวาของทั้งสองประเทศในการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย

2.1.3 ระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวม (ระหว่าง ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1969)

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1969 แม้ว่าทั้งสองขั้วอำนาจ ยังคงแข่งขันกันขยายอำนาจและอิทธิพลเพื่อถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันอย่างเข้มข้นต่อไป แต่สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศจากระบบสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัด ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวม โดยมีสาเหตุเกิดจากความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนในเรื่องอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และกรณีพิพาทตามแนวเขตแดนระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา⁵⁰ ประกอบกับการที่จีนประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์และกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งรวมตัวกันต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด รวมทั้งการที่ยุโรปตะวันตกมีความเข้มแข็งมากขึ้นและพยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นอิสระจากสหรัฐฯมากขึ้น จึงทำให้ศูนย์แห่งอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกกระจายออกจากสหรัฐฯและสหภาพโซเวียตไปสู่ จีน ยุโรปตะวันตก และประเทศโลกที่สามมากขึ้น โดยไม่ได้แบ่งเป็นสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัดอีกต่อไป ตามที่จะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

⁵⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน้าที่ 1-2, หน้า 208.

ความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน ได้เริ่มก่อตัวขึ้นหลังจากที่จีนขอรับความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตในการฟื้นฟูเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศในช่วงทศวรรษ 1950 เพราะการตกอยู่ภายใต้ความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตได้ทำให้จีนขาดความเป็นอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยในปี ค.ศ. 1956 หลังจากการถึงแก่กรรมของสตาลินผู้นำของสหภาพโซเวียต ครุสชอฟซึ่งได้ดำรงตำแหน่งสืบต่อจากสตาลินได้กล่าวประณามสตาลินในที่ประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตว่าเป็นผู้นำที่โหดร้าย และได้ประกาศยอมรับหลักการว่าแนวทางการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง ไปสู่สังคมนิยมนั้นมีได้หลายแนวทาง ซึ่งรวมถึงการต่อสู้ด้วยวิธีการทางรัฐสภาโดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลังอาวุธ เนื่องจากครุสชอฟเห็นว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์กำลังมีความเข้มแข็งมากขึ้นในขณะที่ฝ่ายโลกเสรีกำลังตกต่ำลง ดังนั้นการปฏิวัติหรือการทำสงครามโค่นล้มฝ่ายโลกเสรีจึงไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใด การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Coexistence) กับฝ่ายโลกเสรีจึงเป็นไปได้ แนวความคิดเช่นนี้ทำให้จีนภายใต้การนำของ เหมา เจ๋อตง เห็นว่าสหภาพโซเวียตภายใต้การนำของครุสชอฟกำลังเบี่ยงเบนอุดมการณ์ของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ เพราะจีนเห็นว่าการปฏิวัติโดยใช้กำลังอาวุธเพื่อล้มล้างนายทุนเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับฝ่ายโลกเสรีจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ หากจะเป็นไปได้อีกก็เป็นเพียงการอยู่ร่วมกันชั่วคราวหรือเป็นเรื่องของยุทธวิธีเท่านั้น ในท้ายที่สุดการทำสงครามก็จะนำไปสู่การสร้างระบบสังคมนิยมแม้ว่าจะต้องทำสงครามนิวเคลียร์ก็ตาม เพราะฝ่ายโลกเสรีซึ่งนำโดยสหรัฐฯจะถูกทำลายจนหมดสิ้น ในขณะที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งประกอบด้วยสหภาพโซเวียตและจีนจะมีประชากรเหลือพอที่จะเป็นพลังในการสร้างระบบสังคมนิยมต่อไป ต่อมาความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนก็ได้ทวีขึ้นเมื่อจีนขอรับความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตในการสร้างระเบิดนิวเคลียร์ แต่สหภาพโซเวียตได้ตั้งเงื่อนไขบีบบังคับจีนหลายประการ ในขณะที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งทำให้จีนไม่อาจยอมรับได้ และทำให้จีนตัดสินใจสร้างระเบิดนิวเคลียร์เองโดยให้สหภาพโซเวียตถอนผู้เชี่ยวชาญกลับประเทศหมดในปี ค.ศ. 1960⁵¹ เป็นเหตุให้สหภาพโซเวียตไม่พอใจและยุติการให้ความช่วยเหลือต่างๆแก่จีนในการพัฒนาเศรษฐกิจ สถานการณ์เช่นนี้ทำให้จีนประสบความลำบากเป็นอย่างมาก แต่ก็ได้ทำให้จีนมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาความเข้มแข็งทั้งทางการทหารและเศรษฐกิจด้วยตนเอง ด้วยความสำนึกว่าตนเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดในโลกประเทศหนึ่งซึ่งมีประวัติศาสตร์และอารยธรรมอันยาวนาน จนในที่สุดจีนก็สามารถทดลองระเบิดนิวเคลียร์ลูกแรกได้สำเร็จเป็นประเทศที่ 5 ของโลกในวันที่ 16 ตุลาคม ค.ศ. 1964⁵² และพยายามแข่งขันความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์รวมทั้งกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาจากสหภาพโซเวียต โดยจีนได้ประกาศตนเองว่า

⁵¹ เรื่องเดียวกัน

⁵² John Pike, Weapons of Mass Destruction (WMD)[Online]. (n.d.). 2005. Available from: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/china/nuke.htm>[2006, November 19]

เป็นประเทศโลกที่สามและพยายามกีดกันไม่ให้สหภาพโซเวียตเข้าร่วมการประชุมของกลุ่มประเทศโลกที่สาม ความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนเริ่มขยายตัวมากขึ้นเมื่อจีนได้มีการปฏิวัติวัฒนธรรมในปี ค.ศ. 1967 โดยหน่วยพิทักษ์แดง (Red Guards) ได้เคลื่อนกำลังปิดล้อมสถานทูตโซเวียตในกรุงปักกิ่ง ทำให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนเสื่อมทรามลงเป็นอย่างยิ่ง ความขัดแย้งทั้งหลายดังกล่าวได้ลุกลามไปสู่กรณีพิพาทตามแนวเขตแดนระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนที่มีระยะทางรวมกันถึง 4,000 ไมล์⁵³ ซึ่งจีนอ้างว่าดินแดนตามแนวเขตแดนหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบ ซินเกียง และแมนจูเรีย ถูกรัสเซียบีบไป ในสมัยพระเจ้าชาห์ ทำให้จีนพยายามเรียกร้องดินแดนเหล่านี้กลับคืน ต่อมาในปี ค.ศ. 1968 สหภาพโซเวียตก็ได้เพิ่มเติมกำลังทหารตามแนวเขตแดนที่ติดต่อกับจีนเป็นจำนวนมหาศาล โดยประกอบด้วยกำลังทางบกถึง 25 กองพล อากาศยาน 1,200 เครื่อง และขีปนาวุธระยะปานกลาง 120 ลูก⁵⁴ จนกระทั่งมีการปะทะกันตามแนวเขตแดนบ่อยครั้งในปี ค.ศ. 1969⁵⁵ จากที่ได้กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนเป็นความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีผลกระทบต่อดุลอำนาจในความมั่นคงระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก เพราะศูนย์กลางแห่งอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้แตกออกจากสหภาพโซเวียตไปอยู่ที่จีนอีกแห่งหนึ่ง

ความสำเร็จของจีนในการสร้างความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์และกลุ่มประเทศโลกที่สาม

ในการสร้างความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์นั้น เหมา เจ๋อ ตง ผู้นำของจีนได้แสดงให้เห็นว่า แนวทางการปฏิวัติของสหภาพโซเวียตซึ่งให้ความสำคัญที่สุดต่อชนชั้นแรงงานภาคอุตสาหกรรม (Proletariat) เพื่อดำเนินการปฏิวัติล้มล้างนายทุน เป็นแนวทางที่ไม่เหมาะสมกับประเทศเกษตรกรรมซึ่งมีชนชั้นแรงงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนน้อย ดังนั้นการปฏิวัติล้มล้างนายทุนในประเทศเกษตรกรรมโดยชนชั้นแรงงานภาคอุตสาหกรรมจึงไม่อาจประสบความสำเร็จได้ การใช้ชนชั้นแรงงานภาคเกษตรกรรม (Peasant) เพื่อดำเนินการปฏิวัติล้มล้างนายทุนจึงมีความเหมาะสมกว่า แนวความคิดของ เหมา เจ๋อ ตง จึงได้รับความศรัทธาจากพรรคคอมมิวนิสต์ในหลายประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศด้อยพัฒนาที่ไม่มีความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม

⁵³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 561.

⁵⁴ Wikipedia, the free encyclopedia, Sino-Soviet split[Online]. (n.d.). 2007. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Sino-Soviet_split[2007, March 1]

⁵⁵ การปะทะกันได้เกิดขึ้นตามแนวแม่น้ำอุสสุรีและเกาะคามันสกี ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 208.

แม้ว่าในขณะที่จีนยังไม่ได้เป็นสมาชิกสหประชาชาติเนื่องจากถูกสหรัฐฯและพันธมิตรกีดกันออกจากเวทีการเมืองระหว่างประเทศ เพื่อให้สมาชิกสหประชาชาติรับรองได้เห็นว่าเป็นตัวแทนที่ถูกต้องตามกฎหมายของจีนในสหประชาชาติ แต่จีนก็มีวิธีการทำให้ประเทศต่างๆ ขอมรับฐานะของตนในสังคมโลกด้วยการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อสร้างความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศโลกที่สาม โดยจีนได้แสดงภาวะผู้นำในกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งได้เริ่มรวมตัวกันประชุมที่เมืองบันดุงของอินโดนีเซียในปี ค.ศ. 1955⁶⁶ จากการที่ นาย โจว เอิน ไหล นายกรัฐมนตรีของจีนได้ขอร้องให้กลุ่มประเทศโลกที่สามสร้างร่วมมือบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือต่อต้านลัทธิอาณานิคมร่วมกัน โดยให้ละทิ้งอุดมคติและระบบสังคมที่มีความแตกต่างกันไว้เบื้องหลัง อันเป็นการ “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มประเทศโลกที่สาม หลังจากนั้นจีนก็ได้ขยายความร่วมมือและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มประเทศโลกที่สามมากขึ้น ความสำเร็จของจีนในการเป็นผู้นำกลุ่มประเทศโลกที่สามเกิดจากความได้เปรียบของจีนในฐานะที่ไม่ใช่ประเทศล่าอาณานิคมเหมือนประเทศมหาอำนาจตะวันตกทั้งหลาย อีกทั้งจีนยังได้รับบทเรียนอันเจ็บปวดในอดีตจากการคุกคามของประเทศมหาอำนาจตะวันตกเหล่านั้นเช่นเดียวกับประเทศกลุ่มโลกที่สามอีกด้วย จึงทำให้ประเทศโลกที่สามไว้วางใจจีนมากกว่าประเทศมหาอำนาจตะวันตก ประกอบกับจีนสามารถสร้างความน่าเชื่อถือในการก้าวไปสู่ความเป็นมหาอำนาจในอนาคตให้เป็นที่ปรากฏได้จากการที่จีนสามารถทดลองระเบิดนิวเคลียร์ได้สำเร็จเป็นประเทศที่ 5 ของโลก ซึ่งทำให้จีนเป็นประเทศตะวันออกเพียงประเทศเดียวที่กลายเป็นมหาอำนาจนิวเคลียร์ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจีนจึงสามารถสร้างภาวะผู้นำในกลุ่มประเทศโลกที่สามได้อย่างรวดเร็ว

การรวมตัวของกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

สงครามเย็นได้ทำให้สหรัฐฯและสหภาพโซเวียตต่างพยายามที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ขั้วอำนาจของตน ด้วยการพยายามสร้างอิทธิพลครอบงำและจูงใจประเทศเกิดใหม่ในโลกที่สามซึ่งมีความอ่อนแอทางการเมืองและยังไม่พัฒนาทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจให้เข้าไปรวมอยู่ในขั้วอำนาจของตน หรืออย่างน้อยก็ป้องกันไม่ให้ประเทศเกิดใหม่ในโลกที่สามตกอยู่ภายใต้อิทธิพลหรือถูกครอบงำโดยขั้วอำนาจตรงข้าม ในขณะที่ประเทศโลกที่สามซึ่งตกเป็นเป้าหมายของการแข่งขันกันระหว่างสองขั้วอำนาจ และกำลังต้องการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการต่างๆจากประเทศมหาอำนาจ ก็ได้พยายามเพิ่มอำนาจการต่อรองของตนเองให้มาก

⁶⁶ การประชุมดังกล่าวประกอบด้วยประเทศด้อยพัฒนาและประเทศอาณานิคมในเอเชียและแอฟริการวม 29 ประเทศ โดยมีจุดประสงค์เพื่อร่วมกันขำรงสันติภาพของโลก ต่อสู้เพื่อเอกราช รวมทั้งพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชา สังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 652.

ที่สุดเท่าที่จะทำได้ ประเทศโลกที่สามจึงได้รวมตัวกันเพื่อให้เกิดพลังอำนาจในการต่อรองกับประเทศมหาอำนาจ และทำให้ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลหรือการครอบงำของขั้วอำนาจใดโดยสิ้นเชิง ในการสร้างอำนาจต่อรองนั้นประเทศโลกที่สามได้แสดงให้เห็นว่าหากไม่สามารถต่อรองกับขั้วอำนาจใดได้เป็นที่พอใจก็อาจจะหันไปเข้าข้างขั้วอำนาจตรงข้ามได้ ซึ่งทำให้ประเทศโลกที่สามมีความสำคัญต่อทั้งสองขั้วอำนาจมาก เพราะเป็นตัวแปรที่สามารถทำให้ดุลอำนาจระหว่างสหรัฐกับ สหภาพโซเวียตเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเหตุนี้ประเทศเกิดใหม่ในโลกที่สามจึงเห็นว่านโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดจะสามารถช่วยให้ตนเองสร้างเอกลักษณ์และความเป็นปึกแผ่นได้โดยไม่ต้องเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับขั้วใดขั้วหนึ่งในสงครามเย็น และในขณะเดียวกันก็สามารถต่อต้านอิทธิพลของประเทศที่เคยเป็นเจ้าอาณานิคมของตนเองมาก่อนได้ด้วย นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดนี้มีความแตกต่างจากนโยบายเป็นกลางมากกล่าวคือ นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดหมายถึงนโยบายที่ประเทศหนึ่งๆพยายามเข้าไปมีบทบาทในการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อบรรเทาความตึงเครียดของสงครามเย็นและป้องกันการใช้กำลังทหารระหว่างสองขั้วอำนาจ แต่นโยบายเป็นกลางหมายถึงนโยบายที่ประเทศหนึ่งๆไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ โดยทำหน้าที่เพียงเป็นผู้ดูแลและแยกตนเองออกจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นเท่านั้น

ประเทศโลกที่สามได้เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มก่อนจากความคิดริเริ่มของอิน โคนีเซียในปี ค.ศ. 1955 ที่เมืองบันดุงประเทศอิน โคนีเซีย การรวมตัวกันดังกล่าวเป็นการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างประเทศโลกที่สามในเอเชียและแอฟริกา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มประเทศอาหรับ กลุ่มประเทศเอเชียใต้ กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และกลุ่มประเทศแอฟริกา รวมทั้งยังมีประเทศที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มทั้ง 4 กลุ่มอีก 3 ประเทศคือ ตุรกี ญี่ปุ่น และจีน ต่อมาได้มีข้อตกลงภายในกลุ่มประเทศโลกที่สามให้มีการรวมตัวกันตามข้อผูกพันทางด้านการเมืองโดยไม่คำนึงถึงที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ จึงทำให้ประเทศในยุโรปและลาตินอเมริกาสามารถเข้าอยู่ในกลุ่มประเทศโลกที่สามได้ อีกทั้งยังมีข้อตกลงไม่ให้รวมเอาประเทศที่มีข้อตกลงร่วมกันทางทหารกับประเทศอื่นๆเข้าร่วมในกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เช่น ตุรกีซึ่งเป็นสมาชิกขององค์การนาโต และญี่ปุ่นซึ่งมีสนธิสัญญาป้องกันประเทศร่วมกับสหรัฐฯ จึงทำให้กลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดมีสมาชิกลดลง แต่เมื่อมีการประชุมของกลุ่มประเทศโลกที่สามในปี ค.ศ. 1964 ที่กรุงโลโรประเทศอียิปต์ ก็ได้มีการให้ความหมายของการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดใหม่ โดยให้หมายถึงการไม่เข้าเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯหรือสหภาพโซเวียตเท่านั้น แต่การเข้าเป็นพันธมิตรกับมหาอำนาจอื่นเช่น ฝรั่งเศส เป็นสิ่งที่ยอมรับได้เพราะขณะนั้นฝรั่งเศสก็มีนโยบายต่อต้านการเข้าเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯหรือสหภาพโซเวียตด้วยเช่นกัน นอกจากนี้แล้วกลุ่มประเทศโลกที่สามยังได้มีการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจในหลายระดับ ซึ่งการรวมตัวที่สำคัญได้แก่ กลุ่ม 77 และกลุ่มโอเปค (Organization of Petroleum Exporting Countries; OPEC) โดยกลุ่ม 77 เกิดจากการรวมตัวกันของประเทศโลกที่สาม 77 ประเทศที่ได้เข้าซื้อออกแถลงการณ์ร่วมเรียกร้องให้มีการประชุมเกี่ยวกับการค้าและการพัฒนาที่

เงินในปี ค.ศ. 1963 ซึ่งสมาชิกของกลุ่ม 77 ก็ได้เพิ่มมากขึ้นในเวลาต่อมา การเรียกร้องที่สำคัญของกลุ่ม 77 คือให้ประเทศที่พัฒนาแล้วลดการกีดกันทางการค้าลงและให้สิทธิพิเศษทางการค้าบางประการแก่ประเทศด้อยพัฒนา ได้แก่ การลดกำแพงภาษี การให้ความอนุเคราะห์เป็นพิเศษทางด้านโควตาสินค้า เป็นต้น เพื่อให้ประเทศด้อยพัฒนามีโอกาสส่งออกมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ได้รับเงินตราต่างประเทศไปใช้พัฒนาประเทศมากขึ้นในที่สุด สำหรับกลุ่มโอเปกเกิดจากการรวมตัวกันของประเทศผู้ส่งออกน้ำมันรายใหญ่ของโลก ได้แก่ คูเวต อิรัก อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย และเวเนซุเอลา ที่กรุงแบกแดดในปี ค.ศ. 1960 เพื่อดูแลผลประโยชน์ด้านการค้าน้ำมันของตน เนื่องจากบริษัทน้ำมันของประเทศตะวันตกได้ควบคุมตลาดการค้าน้ำมันระหว่างประเทศไว้ได้โดยเด็ดขาด กล่าวคือสามารถเพิ่มหรือลดราคาน้ำมันได้โดยที่กลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมันไม่สามารถมีส่วนเกี่ยวข้องได้เลย ดังนั้นการรวมตัวกันของกลุ่มโอเปกจึงทำให้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการควบคุมตลาดการค้าน้ำมันระหว่างประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อมากลุ่มโอเปกก็มีอำนาจในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับน้ำมันในตลาดโลกได้อย่างสมบูรณ์เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้น ได้แก่ ลิเบีย กาตาร์ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ เอกวาดอร์ กาบอง แอลจีเรีย ไนจีเรีย โอมาน และอินโดนีเซีย ซึ่งทำให้กลุ่มโอเปกสามารถใช้น้ำมันในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อกดดันประเทศมหาอำนาจได้ในเวลาต่อมา ดังนั้นการรวมตัวของกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดจึงทำให้กำลังอำนาจทางการเมืองมีบทบาทน้อยลงในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะประเทศมหาอำนาจกลับพยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเพื่อให้ตนเองได้รับผลประโยชน์ที่ต้องการแทนการใช้กำลังทหารรุกราน และองค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ ก็เป็นเวทีที่มีประโยชน์สำหรับกลุ่มประเทศโลกที่สามมากขึ้น เพราะสามารถใช้เป็นเวทีสำหรับการรวมตัวกันดำเนินการต่อรองกับประเทศมหาอำนาจได้อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน

ความเข้มแข็งมากขึ้นของยุโรปตะวันตก

ยุโรปตะวันตกเป็นภูมิภาคที่ประกอบด้วยกลุ่มประเทศซึ่งสหรัฐฯถือว่าเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุด และเป็นกลุ่มประเทศที่เป็นคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของสหรัฐฯหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลงเป็นต้นมา แม้ว่าประเทศต่างๆในยุโรปตะวันตกมี เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ที่หลากหลายแตกต่างกัน แต่เมื่อก้าวถึงประเทศเหล่านี้ในภาพรวมแล้วสหรัฐฯมักใช้คำว่า “ยุโรปตะวันตก” เพื่อแสดงถึงภูมิภาคที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การที่สหรัฐฯให้ความสำคัญต่อยุโรปตะวันตกหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงเป็นต้นมาเนื่องจากสหรัฐฯเกรงว่ายุโรปทั้งทวีปจะอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียต การพัฒนายุโรปตะวันตกตามหลักการทรูแมน และแผนมาร์แชลที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อการกำเนิดของระบบสองขั้วอำนาจและสงครามเย็น ตลอดจนการสร้างระบบพันธมิตรนาโตได้ส่งผลให้ยุโรปตะวันตกมีความเข้มแข็งมากขึ้นตามลำดับ ทั้งด้านการทหาร เศรษฐกิจ และสังคม นอกจากนี้ยังส่งผลให้ยุโรปตะวันตกมีพัฒนาการของการบูรณาการไปสู่ระดับที่สูงมากขึ้นอีกด้วย โดย พัฒนาการของการบูรณาการในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1960

ถึง ค.ศ. 1969 นั้น ได้เริ่มต้นจากการจัดตั้งองค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาเศรษฐกิจ (Organization for European Economic Cooperation; OEEC) ในปี ค.ศ. 1961 เพื่อแทนที่องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจของยุโรป (Organization for Economic Cooperation and Development; OECD) ซึ่งตั้งขึ้นมาตามแผนมาร์แชลและได้ยกเลิกไปหลังจากการยุติแผนมาร์แชลได้ 10 ปี คือปี ค.ศ. 1961 นั้นเอง องค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ได้เปิดโอกาสให้สหรัฐฯและแคนาดาเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย⁵⁷ อย่างไรก็ตามองค์การที่ตั้งขึ้นนี้ก็เพียงองค์การความร่วมมือกันทางการทูตของประเทศสมาชิก ซึ่งไม่สามารถแทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิกหรืออาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่องค์การที่มีอำนาจเหนือรัฐ ดังนั้นยุโรปตะวันตกจึงได้ดำเนินการก่อตั้งองค์การเหนือรัฐ (Supranational Organization) ด้วยการรวมประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้าแห่งยุโรป ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป และประชาคมพลังงานปรมาณูแห่งยุโรป เข้าด้วยกันเป็น ประชาคมยุโรป (European Community; EC) ตามสนธิสัญญาบริสเซลส์ที่ได้ลงนามร่วมกันเมื่อวันที่ 8 เมษายน ค.ศ. 1965 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1967 ต่อมาผู้นำประเทศสมาชิกของประชาคมยุโรปได้มีการประชุมสุดยอดร่วมกันในปลายปี ค.ศ. 1969 ที่กรุงเฮกเพื่อตกลงรับสมาชิกใหม่จากยุโรปเหนือเพิ่มขึ้น ได้แก่ เดนมาร์ก ไอร์แลนด์ นอร์เวย์ และอังกฤษ อีกทั้งได้มีมติจัดตั้งสหภาพเศรษฐกิจและการเงิน (Economic and Monetary Union; EMU) เพื่อให้เป็นกลไกในการรวมเงินตราของยุโรปเข้าด้วยกันเป็นเงินสกุลเดียวต่อไป ตลอดจนกำหนดให้มีการปฏิรูปทางด้านสถาบันของประชาคมยุโรป ได้แก่ การให้มีการเลือกตั้งสมาชิกของรัฐสภายุโรปโดยตรง และการให้รัฐสภายุโรปมีอำนาจเพิ่มขึ้น⁵⁸ แม้การบูรณาการของยุโรปตะวันตกจะดำเนินไปอย่างช้าๆจากการที่สมาชิกแต่ละประเทศมีความคิดแตกต่างกันในเรื่องของหลักการและวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการบูรณาการทางการเมือง เนื่องจากยังคงหวงแหนในอำนาจอธิปไตยของตน แต่พัฒนาการตามที่ได้กล่าวข้างต้นก็ได้ทำให้ยุโรปตะวันตกเป็นตัวอย่างในเวทีการเมืองระหว่างประเทศที่มีอำนาจต่อรองและมีบทบาทมากขึ้นจนกลายเป็นศูนย์อำนาจอีกศูนย์หนึ่งในเวทีการเมืองระหว่างประเทศในปลายทศวรรษที่ 1960 เพราะพัฒนาการของบูรณาการที่เกิดขึ้นได้ทำให้เศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประเทศในยุโรปตะวันตกบางประเทศซึ่งเป็นทั้งสมาชิกขององค์การนาโตและสมาชิกของประชาคมยุโรปได้มีบทบาทมากขึ้น เช่น เยอรมันซึ่งได้ฟื้นตัวขึ้นมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกจนมีบทบาทสำคัญในการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และฝรั่งเศสซึ่งได้พยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระจากสหรัฐฯมากขึ้นเพราะเห็นว่าสหรัฐฯมีอิทธิพลในยุโรปตะวันตกมากเกินไป ได้แก่ การไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญาจำกัดอาวุธนิวเคลียร์ในปี ค.ศ. 1963 หลังจากที่ทดลองระเบิดนิวเคลียร์ได้สำเร็จเป็น

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 547.

⁵⁸ วิมลวรรณ กัทโรคม, สหภาพยุโรป, หน้า 7-13.

ประเทศที่ 4 ของโลกในปี ค.ศ. 1960⁵⁹ การถอนตัวจากการเป็นสมาชิกขององค์การนาโตชั่วคราว ซึ่งทำให้กองบัญชาการขององค์การนาโตย้ายจากกรุงปารีสไปอยู่เบลเยียมจนถึงปัจจุบัน และการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มตลาดร่วมยุโรปพร้อมกับเยอรมันเพื่อช่วยเหลือและร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ ให้เข้มแข็งมากขึ้น โดยปราศจากการแทรกแซงจากสหรัฐฯ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศจากระบบสองขั้ว อำนาจแบบค่อนซัดเป็นระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวมดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตและจีนในการแข่งขันกันสร้างอิทธิพลเหนือกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดในเอเชีย ตลอดจนการแข่งขันการสร้างอิทธิพลเหนือประเทศคอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชีย ในขณะที่สหรัฐฯก็ดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อเร่งสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของทั้งสหภาพโซเวียตและจีนในเอเชียมากขึ้น ด้วยการเพิ่มความช่วยเหลือด้านการทหารแก่ประเทศโลกเสรีในเอเชียมากขึ้นเพื่อให้ประเทศโลกเสรีในเอเชียสามารถต้านทานการรุกรานจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อให้ประเทศไทยต้องเผชิญการคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น เพราะพรรคคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนต่างก็ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและจีนมากขึ้น จนสามารถปฏิบัติการต่อสู้เพื่อ บ่อนทำลายหรือล้มล้างรัฐบาลในประเทศของตนได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งหากพรรคคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนสามารถล้มล้างรัฐบาลของตนได้สำเร็จแล้ว ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนไม่ว่าจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียตหรือจีนก็จะสามารถใช้ประเทศในอินโดจีนเป็นฐานสำหรับช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในการแทรกซึมบ่อนทำลายประเทศไทย และจะทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญหน้าจากการรุกรานของฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยตรง นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อให้ประเทศไทยกลายเป็นเป้าหมายของสหรัฐฯที่จะใช้เป็นฐานทัพสนับสนุนการต่อสู้เพื่อสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสกัดกั้นไม่ให้เวียดนามเหนือซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์รุกรานเวียดนามใต้ซึ่งเป็นประเทศโลกเสรี โดยสหรัฐฯได้สนับสนุนเวียดนามใต้ต่อต้านภัยคุกคามจากเวียดนามเหนือซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตในการทำสงครามปลดแอกแห่งชาติตั้งแต่ปี ค.ศ. 1961 เป็นต้นมาอย่างเต็มที่ จนขยายตัวกลายเป็นสงครามเวียดนามเต็มรูปแบบตั้งแต่ปี ค.ศ. 1964 เรื่อยมา⁶⁰ ซึ่งเริ่มจากการที่กองเรือของ

⁵⁹ John Baylis and others, *Strategy in the contemporary world an introduction to strategic studies*, p. 259.

⁶⁰ สหรัฐฯได้ส่งทหารเข้าไปช่วยเวียดนามใต้ต่อต้านการรุกรานของเวียดนามเหนือตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา โดยกำลังทหารได้เพิ่มจากจำนวนไม่ถึง 1,000 คนเป็นจำนวน 16,000 คนในปี ค.ศ. 1964 ซึ่งเป็นปีแรกที่สหรัฐฯส่งทหารเข้าทำการสู้รบในเวียดนามโดยตรง และเป็นจำนวน 60,000 คนในปี ค.ศ. 1965 เมื่อถึงปี ค.ศ. 1967 ก็ได้เพิ่มจำนวนเป็น 449,000 คน และในปี ค.ศ. 1969 ก็ได้เพิ่มจำนวนสูงสุดเป็น 539,000 คน ดูรายละเอียด

สหรัฐฯ ได้เข้าโจมตีฐานทัพเรือเวียดนามเหนือที่เกาะมัดและเกาะห่งในอ่าวตังเกี๋ย จนเวียดนามเหนือตอบโต้ด้วยการยิงเรือรบแมคคอกซ์ของสหรัฐฯ และทำให้สหรัฐฯ ใช้เป็นข้ออ้างว่าถูกเวียดนามเหนือโจมตีก่อนเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การเข้าแทรกแซงทางทหารอย่างเต็มที่ของสหรัฐฯ ในเวียดนาม⁶¹ เมื่อความหวาดกลัวของประเทศไทยสอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ดังกล่าว ประเทศไทยจึงได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นของสหรัฐฯ กล่าวคือฝากความมั่นคงแห่งชาติไว้กับสหรัฐฯ ด้วยความหวังว่าสหรัฐฯ จะสามารถปกป้องประเทศไทยให้รอดพ้นจากการคุกคามของฝ่ายคอมมิวนิสต์ทั้งจากจีนและเวียดนามเหนือได้ โดยได้ขอให้สหรัฐฯ ยืนหยัดอย่างเป็นทางการที่จะช่วยรักษาเอกราชและบูรณภาพแห่งดินแดนของประเทศไทย ด้วยการออกแถลงการณ์ร่วมระหว่าง นายถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย กับ นาย ดิน รัสค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ในวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1962 ที่เรียกว่า “แถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสค์ (Thanat-Rusk Joint Communique)”⁶² ซึ่งเป็นการประกาศให้ประเทศต่างๆ ทราบอย่างเป็นทางการว่า ประเทศไทยเลือกที่จะอยู่ชั่วคราวกับสหรัฐฯ และพร้อมที่จะร่วมมือกับสหรัฐฯ สกัดกั้นฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง ส่งผลให้ประเทศไทยยินยอมให้สหรัฐฯ ใช้ดินแดนไทยเป็นฐานทัพสนับสนุนการทำสงครามกับเวียดนามเหนือ ได้แก่ การสร้างสนามบิน การขยายสนามบิน การสร้างศูนย์สื่อสาร โทรคมนาคม และการสร้างคลังอาวุธ เป็นต้น รวมทั้งส่งทหารเข้าไปปฏิบัติการลับในลาวเพื่อตัดเส้นทางส่งกำลังบำรุงของเวียดนามเหนือที่อ้อมไปสู่เวียดนามได้ และสนับสนุนลาวฝ่ายขวาในการต่อสู้กับลาวฝ่ายซ้ายซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามเหนือ ตลอดจนส่งทหารเข้าไปในเวียดนามได้เพื่อช่วยเหลือสหรัฐฯ ทำสงครามกับเวียดนามเหนือ กล่าวคือได้ส่ง ทหารราบ หน่วยบิน และหน่วยเรือไปยังเวียดนามได้ ซึ่งมีจำนวนถึง 13,000 คนในปี ค.ศ. 1968⁶³ เท่ากับว่าประเทศไทยประกาศตนเป็นศัตรูกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนอย่างเป็นทางการ ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนไม่ราบรื่นในเวลาต่อมาและมีแนวโน้มว่าจะเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศไทยอีกด้วย เมื่อกลุ่มประเทศอินโดจีนได้อาศัยอยู่ภายใต้การปกครองของระบอบ

เพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 205.

⁶¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, หน้า 611.

⁶² แดมสุข นุ่มนนท์, “แถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสค์ ค.ศ. 1962,” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย: จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2536), หน้า 157.

⁶³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ หน่วยที่ 9-15, หน้า 742.

คอมมิวนิสต์ทั้งหมด ตามที่จะได้กล่าวต่อไปในหัวข้อการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ อย่างไรก็ตามพัฒนาการของการบูรณาการในยุโรปตะวันตกและการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มประเทศเหล่านั้นมากขึ้น ก็ได้เป็นแรงกระตุ้นให้กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ รวมตัวกันก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations; ASEAN) เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1967 ซึ่งเป็นวันที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศดังกล่าวได้มาประชุมร่วมกันที่กรุงเทพฯ โดยมีจุดมุ่งหมายให้สมาคมอาเซียนร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนส่งเสริมสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยการเคารพในความยุติธรรมและหลักนิติธรรมในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งยึดมั่นในหลักแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ^๔ ต่อมาสมาคมอาเซียนก็ได้เป็นเวทีสำคัญที่ประเทศไทยใช้ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อต่อต้านภัยคุกคามจากเวียดนามจนสามารถสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ตามที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

2.2 สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยระหว่าง ค.ศ. 1977 ถึง ค.ศ. 1988

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1977 ถึง ค.ศ. 1988 นั้น สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศได้มีความผันผวนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่าง สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์สามเส้าของประเทศมหาอำนาจทั้งสามประเทศถึง 3 ครั้ง โดยการเปลี่ยนแปลงในครั้งแรกได้ก่อให้เกิดการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ ส่วนการเปลี่ยนแปลงในครั้งที่สองได้ก่อให้เกิดการกลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ สำหรับการเปลี่ยนแปลงในครั้งที่สามนั้น ได้เกิดขึ้นภายหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำและนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต ซึ่งได้ก่อให้เกิดการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการยุติสงครามเย็นในที่สุด ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยดังต่อไปนี้

^๔ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน้าที่ 1-7, หน้า 216.

2.2.1 การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ (ระหว่าง ค.ศ. 1969 ถึง ค.ศ. 1979)

หลังจากที่ความมั่นคงระหว่างประเทศได้ตกอยู่ในสภาวะแห่งความตึงเครียดจากการเผชิญหน้าระหว่างสองขั้วอำนาจมาเป็นเวลากว่า 2 ทศวรรษตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงทศวรรษ 1970 ทั้งในระดับโลกและในระดับภูมิภาค กล่าวคือ สหรัฐฯกับสหภาพโซเวียตได้ผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกันลง และสหรัฐฯกับจีนก็ได้มีการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันไปในทิศทางที่ดีขึ้น ในขณะที่สหภาพโซเวียตกับจีนกลับมีความขัดแย้งกันมากขึ้น โดยมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่จะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้

การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐฯกับสหภาพโซเวียต มีสาเหตุจากการที่ดุลยภาพทางทหารระหว่างสหรัฐฯกับสหภาพโซเวียตมีความใกล้เคียงกันมากขึ้น โดยการแข่งขันกันสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของทั้งสองประเทศได้เพิ่มระดับจากดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) ไปสู่ดุลแห่งความหวาดกลัว (Balance of Terror) ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา กล่าวคือ ทั้งสองประเทศมีอาวุธนิวเคลียร์สะสมไว้มากพอที่จะทำลายล้างชีวิตประชาชนในสหรัฐฯ ยุโรป และสหภาพโซเวียต เป็นจำนวนประมาณ 300 ล้านคนหากเกิดสงครามเพียง 1 ชั่วโมง⁶⁵ ซึ่งหมายความว่าทั้งสองประเทศได้มีการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ไปถึงระดับที่สามารถทำลายล้างซึ่งกันและกันได้อย่างกว้างขวาง และสามารถทำให้ประเทศตะวันตกทั้งฝ่ายโลกเสรีและฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องประสบกับหายนะอย่างรุนแรง ไม่ว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายชนะสงครามก็ตาม อีกทั้งเทคโนโลยีการผลิตอาวุธนิวเคลียร์ก็ไม่ใช่ความลับอีกต่อไป ทำให้การแพร่กระจายของอาวุธนิวเคลียร์มีแนวโน้มไปสู่ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น ดังนั้นทั้งสหรัฐฯและสหภาพโซเวียตจึงได้ร่วมมือกันสร้างระบอบความร่วมมือในการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในเดือนพฤศจิกายนปี ค.ศ. 1969 เมื่อ นาย ริชาร์ด นิกสัน ได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในปีนั้น⁶⁶ โดยสหรัฐฯได้เริ่มต้นเจรจากับสหภาพโซเวียตที่เมืองเฮลซิงกิเพื่อหาแนวทางจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ร่วมกัน (Strategic Arms Limitation Talks; SALT) โดยวัตถุประสงค์ของการเจรจาที่สำคัญมี 2 ประการคือ ประการแรก เพื่อเพิ่มความมั่นคงให้กับประเทศมหาอำนาจทั้งสองโดยลดความเสี่ยงที่จะเกิดสงครามระหว่างกันให้น้อยลง ประการที่สอง เพื่อนำค่าใช้จ่ายในการแข่งขันกันสร้างอาวุธไปใช้ในโครงการอื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ⁶⁷ หลังจากนั้นก็ได้

⁶⁵ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 569.

⁶⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 206.

⁶⁷ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 8-15, หน้า 553.

ดำเนินการเจรจาเรื่อยมาเป็นเวลาสองปีเศษ จึงสามารถหาข้อยุติได้ในปี ค.ศ. 1972 โดย นายริชาร์ด นิกสัน ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้ลงนามร่วมกับ นายลีโอนิด เบเรสนเนฟ ผู้นำของสหภาพโซเวียตใน ข้อตกลงหรือสนธิสัญญา 2 ประการซึ่งต่อมาได้ให้สัตยาบันเรียบร้อยทั้งสองประเทศ กล่าวคือ ข้อตกลงแรก เป็นสนธิสัญญาที่จำกัดการใช้ระบบการต่อต้านขีปนาวุธ (Anti-Ballistic Missile System; ABM System) โดยสหรัฐฯและสหภาพโซเวียตจำกัดให้อยู่ในระดับต่ำที่เท่าเทียมกัน ข้อตกลงที่สอง เป็นข้อตกลงชั่วคราวเกี่ยวกับการจำกัดอาวุธโจมตีทางยุทธศาสตร์ โดยให้มีการระงับการเพิ่มจำนวนของฐานปล่อยขีปนาวุธไม่ให้มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากเท่าที่มีอยู่หรือที่กำลังก่อสร้างอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งข้อตกลงแรกมีผลบังคับใช้ตลอดไปโดยไม่กำหนดระยะเวลา ส่วน ข้อตกลงที่สองมีผลบังคับใช้เป็นระยะเวลา 5 ปี

ความสำเร็จในการเจรจากำจัดอาวุธยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้รับการขยายผลไปสู่การเจรจารอบที่สอง (SALT II) ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1972 เพื่อหาทางกำจัดอาวุธยุทธศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพตรงตามความเป็นจริงมากขึ้น กล่าวคือทำให้ความสำคัญต่อการควบคุม ทั้งปริมาณและคุณภาพของขีปนาวุธนิวเคลียร์ ได้แก่การกำหนดจำนวนสูงสุดของพาหนะที่ใช้ในการปล่อยขีปนาวุธนิวเคลียร์ของทั้งสหรัฐฯและสหภาพโซเวียตให้มีจำนวนเท่าเทียมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการเจรจาที่สำคัญคือ การแสวงหาข้อตกลงระยะยาวและถาวรแทนข้อตกลงชั่วคราวซึ่งสามารถใช้ครอบคลุมได้อย่างกว้างขวางและเสมอภาคกัน การเจรจารอบที่สองนี้ได้ยืดเยื้อเป็นเวลานาน 2 ปี จึงสามารถบรรลุข้อตกลงระหว่างกันได้ระดับหนึ่งเมื่อเวลาตีออกสตอกใน เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1974 โดย นายเจอร์ลด์ ฟอร์ด ประธานาธิบดีสหรัฐฯ และนาย ลีโอนิด เบเรสนเนฟ ผู้นำของสหภาพโซเวียต⁶⁸ ตกลงที่จะให้มีการเจรจาท่อไปเพื่อให้บรรลุข้อตกลงระหว่างกันได้ทั้งหมดในปลายทศวรรษที่ 1970 ซึ่งได้มีการเจรจากันอีกหลายครั้ง แต่การเจรจากรณีสำคัญที่สุดก็คือ การเจรจาที่กรุงเวียนนาในวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1979 ระหว่าง นายจิมมี คาร์เตอร์ ประธานาธิบดีสหรัฐฯและนายเบเรสนเนฟผู้นำสหภาพโซเวียต ซึ่งทั้งสองฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงในเรื่องจำนวนสูงสุดของ ขีปนาวุธติดหัวรบนิวเคลียร์หลายหัวข้ามทวีป ขีปนาวุธติดหัวรบนิวเคลียร์หลายหัวซึ่งปล่อยจากเรือดำน้ำ เครื่องบินทิ้งระเบิดติดขีปนาวุธนิวเคลียร์แบบบินร่อนระดับต่ำ เครื่องบินทิ้งระเบิด ไม่ติดขีปนาวุธแบบบินร่อนระดับต่ำ ตลอดจนขีปนาวุธติดหัวรบนิวเคลียร์หัวเดียวและหลายหัวบางประเภทที่มีฐานยิงจากบนบกและในทะเล นอกจากนี้ก็ยังมีข้อตกลงในเรื่องอื่นๆอีก ได้แก่ การจำกัดหัวรบนิวเคลียร์ การจำกัดครีสมิ์ของขีปนาวุธแบบบินร่อนระดับต่ำ และการให้มีการตรวจสอบการควบคุมร่วมกัน โดยใช้ดาวเทียมจารกรรมหรือวิธีการข่าว

⁶⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 570.

กรองอื่นๆ เป็นต้น⁶⁹ ซึ่งในปีนี้ก็ตรงกับปีที่สหรัฐฯ ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนคั้งที จะได้กล่าวต่อไปด้วย และสหรัฐฯ ก็ได้นำข้อตกลงดังกล่าวนี้เข้าสู่ที่ประชุมวุฒิสภาเพื่อให้สัตยาบัน ในเดือนเดียวกัน แต่กระบวนการให้สัตยาบันก็ต้องเลื่อนออกไปอย่างไม่มีการกำหนด เพราะสหรัฐฯ ประท้วงการที่สหภาพโซเวียตเริ่มต้นส่งทหารเข้ารุกรานอัฟกานิสถานในเดือนกรกฎาคมจน สามารถยึดครองอัฟกานิสถานได้ในปลายปีเดียวกัน ตามที่จะได้กล่าวถึงต่อไปในหัวข้อการ กลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ อย่างไรก็ตามการเจรจาระหว่างสหรัฐฯ กับสหภาพ โซเวียตดังกล่าวข้างต้นก็ได้ผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างประเทศมหาอำนาจทั้งสองได้เป็น อย่างดียิ่ง เพราะบรรยากาศของการแข่งขันหรือการขัดขวางการขยายอิทธิพลระหว่างกัน ได้ เปลี่ยนแปลงไปสู่บรรยากาศของความสมานฉันท์มากขึ้น ซึ่งได้ส่งผลให้ผู้นำของทั้งสองประเทศ แลกเปลี่ยนการเดินทางไปกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดย นายริชาร์ด นิกสัน ประธานาธิบดี สหรัฐฯ ได้เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียตถึง 2 ครั้งในปี ค.ศ. 1972 และปี ค.ศ. 1974 ส่วนนายเลโอ นิก เบรสนเนฟ ผู้นำของสหภาพโซเวียตก็ได้เดินทางไปเยือนสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1973 ต่อมาใน ค.ศ. 1975 สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต แคนาดา และประเทศมหาอำนาจในยุโรปก็ได้ลงนามในข้อตกลง เฮลซิงกิ เพื่อยอมรับพรมแดนของประเทศในยุโรปที่กำหนดขึ้นใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่ง หมายถึงการยอมรับว่าเยอรมัน ได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นเยอรมันตะวันตกและเยอรมันตะวันออกอย่าง เป็นทางการ ต่อมาเยอรมันตะวันตกก็ได้เริ่มประกาศใช้นโยบาย “ออสต์โพลิติก” (Ostpolitik หรือ East Policy) เพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับเยอรมันตะวันออก ซึ่งส่งผลให้ยุโรปตะวันตกและยุโรป ตะวันออกมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันมากขึ้นนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง⁷⁰ อีกทั้ง ประเทศในยุโรปตะวันออกยังยินยอมให้ประชาชนของตนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะ อย่างยิ่งสิทธิเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง นอกจากนี้ยังได้ส่งผลให้เกิดการขยาย การค้าและการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีระหว่างประเทศทั้งสองเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ ได้ขายสินค้าทางการเกษตรให้แก่สหภาพโซเวียตเป็นจำนวนมาก เพื่อบรรเทาความล้มเหลวทาง การเกษตรที่เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียต

นอกจากนี้การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐฯ กับสหภาพโซเวียต ก็ยังมี สาเหตุจากการที่สหภาพโซเวียตกับจีนมีความขัดแย้งระหว่างกันอยู่ในระดับสูง ซึ่งได้เริ่มต้นความ ขัดแย้งมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1960 จนถึงขั้นใช้กำลังทหารปะทะกันตามแนวเขตแดนระหว่าง ทั้ง สองประเทศ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวม เนื่องจากจีนถือว่า ตนเองก็มีสถานะเป็นประเทศมหาอำนาจนิวเคลียร์เช่นเดียวกับสหภาพโซเวียต ในขณะที่สหภาพ

⁶⁹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 553-554.

⁷⁰ Daniel S. Papp, *Contemporary International Relations frameworks for understanding*, p. 167.

โซเวียตก็ถือว่าตนเองเป็นผู้นำสูงสุดของประเทศคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งระหว่างกันได้ผลักดันให้ทั้งสหภาพโซเวียตและจีนทุ่มเทพยายามอันจำกัดไปใช้เตรียมการทำสงครามนิวเคลียร์ซึ่งอาจเกิดขึ้นระหว่างกัน รวมทั้งการเพิ่มเติมกำลังทหารตามแนวเขตแดนที่ติดต่อกันหากเกิดสงครามระหว่างกัน แม้ว่าจีนจะมั่นใจในขีดความสามารถทางทหารของตนว่าจะสามารถต่อสู้กับกองทัพแดงของสหภาพโซเวียตได้ แต่จีนก็เปิดโอกาสให้ตนเองได้ริเริ่มนโยบายต่างประเทศหน้าใหม่ด้วยการปรับปรุงความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1970 โดย เหมา เจ๋อตง ผู้นำของจีนมองเห็นว่าแม้สหรัฐฯ จะเป็นภัยคุกคามซึ่งเกิดจากการมีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน แต่ภัยคุกคามจากสหรัฐฯ ก็ยังไม่มี ความแรงค่อนในการตอบโต้และป้องกันเท่ากับภัยคุกคามจากสหภาพโซเวียตซึ่งมีกำลังทหารประจำการอยู่ตามแนวเขตแดนที่ติดต่อกับจีนเป็นจำนวนมากกว่า 40 กองพล⁷¹ อีกทั้ง เหมา เจ๋อตง ผู้นำของจีนยังเชื่อในสุภาษิตจีนที่ว่า “ศัตรูของศัตรูก็คือมิตร” และ “ผู้นำที่ฉลาดควรเป็นมิตรกับศัตรูที่อยู่ห่างไกลและต่อสู้กับศัตรูที่อยู่ใกล้” ซึ่งเขาได้กล่าวโจมตีต่อสหภาพโซเวียตว่านอกจากจะเป็นภัยคุกคามอันดับหนึ่งของจีนแล้วยังเป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพของโลกอีกด้วย⁷² ดังนั้นจีนจึงเห็นประโยชน์ที่จะปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ เพื่อสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับจีน ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯ ไปถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพโซเวียต นอกจากนี้จีนยังได้มีแนวความคิดที่จะจำกัดการขยายอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตด้วยการสร้างแนวร่วมระดับโลกอันประกอบด้วย จีน กลุ่มประเทศทุนนิยมซึ่งรวมถึงสหรัฐฯ และกลุ่มประเทศยากจน การดำเนินนโยบายต่างประเทศหน้าใหม่ของจีนนี้ประสบความสำเร็จมาก เพราะจีนได้รับการยอมรับจากประชาคมระหว่างประเทศมากขึ้น จนทำให้จีนได้รับเสียงสนับสนุนจากสมาชิกสหประชาชาติมากกว่าเสียงคัดค้านของสหรัฐฯ และพันธมิตรในการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติแทนได้หวั่นในปี ค.ศ. 1971⁷³ และเป็นผลให้จีนเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติแทนได้หวั่นด้วย

นโยบายต่างประเทศของจีนดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติของสหรัฐฯ เป็นอย่างยิ่ง เพราะสหรัฐฯ ก็ต้องการปรับความสัมพันธ์กับจีนเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพโซเวียตในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งจะช่วยให้จีนนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ในการสกัดกั้นอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีโอกาสบรรลุผลสำเร็จมากขึ้น ดังนั้นเมื่อ นาย ริชาร์ด นิกสัน ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในปี

⁷¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 213.

⁷² Daniel S. Papp, *Contemporary International Relations frameworks for understanding*, p. 358.

⁷³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 563.

ค.ศ. 1969 ซึ่งเป็นปีที่จีนมีความขัดแย้งกับสหภาพโซเวียตเรื่องเขตแดนอย่างรุนแรง สหรัฐฯ จึงได้แสดงเจตนาของตนในปีนั้นด้วยการสั่งให้กองเรือที่ 7 ของตน ระวังการลาดตระเวนในบริเวณช่องแคบไต้หวัน ซึ่งเป็นสัญญาณแสดงให้จีนเห็นว่าสหรัฐฯ ไม่ต้องการเผชิญหน้ากับจีนในปัญหาไต้หวัน และจีนก็ได้ตอบรับในปี ค.ศ. 1970 ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ในระดับประชาชนก่อน โดยทีมปิงปองของสหรัฐฯ ได้รับเชิญให้ไปแข่งขันมิตรกับจีน จนมีการเรียกกันทั่วไปว่าเป็นการดำเนิน “การทูตปิงปอง” (Ping Pong Diplomacy) การปรับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศได้ดำเนินการกลับ โดยนาย เฮนรี คิสซิงเจอร์ ที่ปรึกษาฝ่ายความมั่นคงของนาย ริชาร์ด นิกสัน ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้ลักลอบเดินทางไปจีนเพื่อเจรจากับผู้นำของจีนในปี ค.ศ. 1971 ซึ่งนำไปสู่การเยือนจีนของ นาย ริชาร์ด นิกสัน ตามคำเชิญของจีนระหว่างวันที่ 21 ถึง 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 และเป็นประธานาธิบดีสหรัฐฯ คนแรกที่เป็นประธานาธิบดีคนแรกที่จะไปเยือนจีน ในการเยือนจีนครั้งนั้นสหรัฐฯ และจีนได้ออก “แถลงการณ์ร่วมเซี่ยงไฮ้” (Shanghai Communique) ซึ่งเป็นรากฐานของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศให้กลับสู่สภาพปกติ เนื่องจากสหรัฐฯ ยอมรับว่ารัฐบาลจีนแผ่นดินใหญ่เป็นรัฐบาลเดียวของจีนทั้งหมดซึ่งรวมถึงไต้หวันด้วย แต่การปรับความสัมพันธ์กลับสู่สภาพปกติจีนมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างเป็นทางการก็ใช้เวลาจนถึงวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1979 เพราะสหรัฐฯ ต้องใช้เวลาในการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน การยกเลิกสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันกับไต้หวัน ตลอดจนการถอนทหารออกจากไต้หวันจนหมดเรียบร้อย⁷⁴

การสร้างแนวร่วมระดับโลกของจีนเพื่อจำกัดการขยายอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตได้รับการขยายผลต่อไปอย่างกว้างขวาง กล่าวคือจีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1972 เพื่อร่วมมือกับญี่ปุ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจและขจัดความบาดหมางที่มีต่อกันมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งการถ่วงดุลกับสหภาพโซเวียตในภูมิภาคเอเชียตะวันออก เนื่องจากญี่ปุ่นก็มีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกับสหภาพโซเวียตนักจากการที่สหภาพโซเวียตได้ยึดหมู่เกาะทางตอนเหนือของญี่ปุ่นไว้เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่นได้ทำให้จีนสามารถตกลงทำสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นเพื่อยุติภาวะสงครามระหว่างกันอย่างเป็นทางการได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1978 หลังจากนั้นเป็นต้นมาญี่ปุ่นก็ได้เข้าไปลงทุนและค้าขายกับจีนเพิ่มขึ้นมาก กล่าวคือได้ขยายตัวจาก 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1978 เป็น 10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1981 และเพิ่มเป็น 13,000 ล้านดอลลาร์

⁷⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 213.

เหรียญสหรัฐฯในปี ค.ศ. 1984⁷⁵ ซึ่งมีส่วนช่วยให้จีนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว เหตุการณ์ดังกล่าวทั้งหมดข้างต้นนี้ทำให้สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์สามเส้าระหว่างสหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีน ซึ่งส่งผลให้ดุลอำนาจระหว่างขั้วอำนาจทั้งสองเปลี่ยนแปลงไปจนเกิดการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจในที่สุด

แต่ผลจากการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจดังกล่าวกลับทำให้สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีบรรยากาศแห่งความตึงเครียดมากขึ้น ซึ่งสวนทางกับบรรยากาศของการผ่อนคลายความตึงเครียดในระดับโลก เพราะสหรัฐฯ ได้ลอบทบาทในการเข้าร่วมสงครามต่อต้านอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสนับสนุนให้ประเทศโลกเสรีร่วมมือกันต่อต้านภัยคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ด้วยตนเองตามหลักการนิกสัน (Nixon Doctrine) ของนายนิคสัน ที่ได้ประกาศไว้เมื่อเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐฯในปี ค.ศ. 1969 โดยสหรัฐฯได้พยายามเจรจายุติสงครามกับเวียคนามเหนือพร้อมกับการบีบบังคับด้วยการโจมตีทิ้งระเบิดเวียคนามเหนือ จนทำให้สหรัฐฯสามารถลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับเวียคนามเหนือที่กรุงปารีสได้สำเร็จในเดือนมกราคม ค.ศ. 1973 และค่อยๆถอนทหารออกจากเวียคนาม แต่การสู้รบยังคงดำเนินอยู่ต่อไปเพราะมีการละเมิดสนธิสัญญาย่อยครั้ง⁷⁶ ต่อมารัฐสภาสหรัฐฯก็ได้ตัดงบประมาณความช่วยเหลือทางการทหารและเศรษฐกิจแก่รัฐบาลเวียคนามได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการปล่อยให้เวียคนามได้ต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากเวียคนามเหนือตามลำพัง การลอบทบาทของสหรัฐฯดังกล่าวจึงทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีอิทธิพลมากขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินโดจีนซึ่งทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถยึดอำนาจการปกครองใน กัมพูชา เวียคนามได้ และลาว ได้ทั้งหมดใน ค.ศ. 1975 โดยเขมรฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถยึดกรุงพนมเปญได้ในวันที่ 17 เมษายน ส่วนกองทัพเวียคนามเหนือก็สามารถยึดกรุงไซ่ง่อนของเวียคนามใต้ได้ในวันที่ 30 เมษายน และปลายปีนั้นขบวนการประเทศลาวซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้อำนาจรัฐอย่างสมบูรณ์หลังจากร่วมรัฐบาลผสมกับฝ่ายขวาของลาว⁷⁷ สหรัฐฯจึงสูญเสียอำนาจและอิทธิพลในอินโดจีนลงนับตั้งแต่บัดนั้นและเปิดโอกาสให้สหภาพโซเวียตกับจีนแข่งขันกันเข้ามามีบทบาทใน

⁷⁵ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, หน้า 132.

⁷⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 216.

⁷⁷ จุลชีพ ชินวรรโณ, “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น,” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย: จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2536), หน้า 128.

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินโดจีนมากขึ้น ส่งผลให้ความมั่นคงของประเทศโลกเสรีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงของประเทศไทยมีเสถียรภาพลดลง เพราะกลายเป็นประเทศด่านหน้า (Front State) ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับประเทศคอมมิวนิสต์โดยไม่มีรัฐกันชน และต้องต่อต้านภัยคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ด้วยตนเองโดยไม่มีกำลังทหารของสหรัฐฯคอยช่วยเหลืออีกต่อไป เมื่อประกอบกับการที่องค์การซีโตได้ยุบเลิกไปในปี ค.ศ. 1977 เนื่องจากฝรั่งเศสได้ถอนตัวออกจากองค์การเป็นประเทศแรกในปี ค.ศ. 1967 เพราะไม่มีผลประโยชน์ในอินโดจีนอีกต่อไป และต่อมาปากีสถานก็ได้ถอนตัวออกจากองค์การในปี ค.ศ. 1972 จากความผิดหวังที่องค์การไม่สนับสนุนปากีสถานในการทำสงครามกับอินเดียในปีก่อนหน้านั้น และเมื่อสหรัฐฯปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตและจีนซึ่งกำลังแตกแยกกันเอง องค์การซีโตก็ไม่มีคามจำเป็นอีกต่อไป⁷⁸ สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อความอยู่รอด จากเดิมซึ่งเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดยิ่งของสหรัฐฯไปเป็นการปรับท่าทีต่อประเทศมหาอำนาจและแสวงหาการอยู่ร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน กล่าวคือประเทศไทยได้มีการตกลงทำการค้ากับประเทศยุโรปตะวันออกหลายประเทศในต้นทศวรรษ 1970 เพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศโลกคอมมิวนิสต์ให้ดีขึ้น และได้ร่วมกับกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนประกาศให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็น “เขตแห่งสันติภาพ เสรีภาพ และเป็นกลาง” (Zone of Peace Freedom and Neutrality; ZOPFAN) ในปี ค.ศ. 1971 เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของประเทศไทยในการปรับความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจทั้งสองขั้วอำนาจ อันจะก่อให้เกิด “ดุลแห่งผลประโยชน์” ของมหาอำนาจต่างๆ โดยจะลดความร่วมมือทางทหารกับสหรัฐฯ และหาทางพัฒนาความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตและจีนต่อไป⁷⁹ ซึ่งภายหลังจากที่เวียดนามเหนือสามารถยึดครองเวียดนามใต้ได้เพียง 2 เดือน ประเทศไทยก็ตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975⁸⁰ เพื่อให้จีนถ่วงดุลอำนาจกับเวียดนาม ต่อมาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1976 ประเทศไทยก็ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยของเขมรแดง ภายใต้การสนับสนุนของจีนที่ต้องการให้ไทยและกัมพูชามีความใกล้ชิดกันเพื่อถ่วงดุลอำนาจของเวียดนามอีกชั้นหนึ่ง⁸¹ อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับ

⁷⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมโลก หน่วยที่ 8-15, หน้า 509-510.

⁷⁹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, หน้า 307.

⁸⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ หน่วยที่ 9-15, หน้า 514.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 740.

เวียดนามในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน เพื่อให้มีช่องทางเจรจาลดความหวาดระแวงที่มีต่อกัน และสร้างความสมานฉันท์ภายหลังจากที่ประเทศไทยเคยประกาศตนเป็นศัตรูกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ของเวียดนามด้วยการส่งทหารไปช่วยสหรัฐฯทำสงครามในเวียดนาม เนื่องจากในขณะนั้นเวียดนามมีเจตนารมณ์ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับประเทศเพื่อนบ้าน เพราะกำลังมุ่งฟื้นฟูบูรณะประเทศหลังจากตกอยู่ในภาวะสงครามมาเป็นเวลานาน

2.2.2 การกลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ (ระหว่าง ค.ศ. 1979 ถึง ค.ศ. 1985)

ในช่วงครั้งแรกของทศวรรษ 1980 สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศได้กลับคืนสู่ความตึงเครียดอีกครั้ง เนื่องจากสหภาพโซเวียตเริ่มมีความหวาดระแวงว่าตนเองอาจถูกบังคับให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว จากการที่ สหรัฐฯและจีน ได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันมากยิ่งขึ้นจนสามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างเป็นทางการได้ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1979⁸² และจากการที่ญี่ปุ่นสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับที่สองของโลก ความหวาดระแวงดังกล่าวนี้ทำให้สหภาพโซเวียตได้ประเมินว่าหากเกิดสงครามกับสหรัฐฯแล้ว ตนเองจะต้องเผชิญสงครามหลายด้านทั้งจากสหรัฐฯ จีน และญี่ปุ่น ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงได้กำหนดนโยบายต่างประเทศแผ่ขยายอิทธิพลลงทางทิศใต้เพื่อให้สามารถควบคุมพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ในกรณีที่ต้องทำสงครามกับสหรัฐฯ จีน และญี่ปุ่นพร้อมกัน โดยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหภาพโซเวียตได้เป็นพันธมิตรกับเวียดนามเพื่อสร้างอิทธิพลในอินโดจีน ซึ่งจะส่งผลให้สหภาพโซเวียตสามารถปิดล้อมจีนทางตอนใต้ได้ และยังส่งผลให้สหภาพโซเวียตสามารถใช้อาวุธขีปนาวุธทางทิศใต้ของเวียดนามเป็นฐานทัพเรือเพื่อการควบคุมเส้นทางคมนาคม (Sea Lines of Communications; SLOC) ในทะเลจีนใต้ และถ่วงดุลอำนาจกับกองเรือของสหรัฐฯในแปซิฟิกได้ โดยสหภาพโซเวียตได้ลงนามในสนธิสัญญาแบบทวิภาคีกับเวียดนามที่เรียกว่า สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ (Treaty of Friendship and Co-operation) ในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1978 ซึ่งมาตรา 6 ของสนธิสัญญาดังกล่าวนี้ ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ในกรณีที่ประเทศคู่สัญญาถูกโจมตีหรือถูกคุกคามว่าจะโจมตีจากประเทศ

⁸² ผลจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสหรัฐฯกับจีน ทำให้สหรัฐฯรับรองสถานะของจีนแทนไต้หวัน และถือว่าไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน โดยยกเลิกความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันแต่ยังคงมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมกับไต้หวันต่อไป อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1981 เมื่อ นาย โรนัลด์ เรแกน นักการเมืองอนุรักษ์นิยมได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีสหรัฐฯ เขาก็ได้สร้างความไม่พอใจให้จีนจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศให้ความช่วยเหลือและขายอาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่ไต้หวัน รวมทั้งการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่คัดค้านสินค้าสิ่งทอของจีน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐฯไม่ราบรื่นนัก คุราชตะเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 226.

ใดๆก็ตาม ประเทศคู่สัญญาจะปรึกษาหารือกันเพื่อหามาตรการที่จะรักษาสันติภาพและความมั่นคงของประเทศคู่สัญญาไว้ มาตรการดังกล่าวนี้รวมถึงมาตรการใช้กำลังทหารตอบโต้การถูกโจมตีด้วย⁸³ การเป็นพันธมิตรกับเวียดนามนี้เป็นหนทางที่สหภาพโซเวียตสามารถปิดล้อมจีนได้โดยมีความเสี่ยงน้อยที่สุด เพราะเวียดนามกำลังต้องการความช่วยเหลือในการบูรณะและฟื้นฟูประเทศหลังจากที่ยุติการทำสงครามรวมประเทศได้เพียง 3 ปี ซึ่งเวียดนามประสบปัญหาขาดแคลนทั้งเรื่องอุปโภคบริโภค ได้แก่ น้ำมันเชื้อเพลิง ปุ๋ยเคมี เครื่องมือการเกษตร วัสดุก่อสร้าง อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์การขนส่งและการคมนาคม ตลอดจนเงินทุน หากสหภาพโซเวียตไม่รีบฉวยโอกาสดังกล่าวแล้วก็จะเสียโอกาสให้แก่จีนเพราะจีนมีเขตแดนติดกับเวียดนามและมีความใกล้ชิดกับเวียดนามทางวัฒนธรรมมากกว่า ซึ่งจะส่งผลให้สหภาพโซเวียตต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวและไม่สามารถควบคุมเส้นทางคมนาคมในทะเลจีนใต้ได้ รวมทั้งไม่สามารถมีฐานทัพเรือส่วนหน้าเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับกองเรือของสหรัฐฯในแปซิฟิกได้

สำหรับในภูมิภาคตะวันออกกลางนั้น สหภาพโซเวียตได้วางแผนเข้ายึดครองอัฟกานิสถาน ซึ่งจะส่งผลให้สหภาพโซเวียตเข้าไปมีอิทธิพลในตะวันออกกลางและอ่าวเปอร์เซียผ่านทางอิหร่านได้ในอนาคตต่อไป ในที่สุดสถานะผ่อนคลายนความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจที่ดำเนินมาเป็นเวลาประมาณ 1 ทศวรรษก็ได้สิ้นสุดลง และกลับคืนสู่สถานะเผชิญหน้าระหว่างสองขั้วอำนาจอย่างเป็นทางการอีกครั้ง เมื่อสหภาพโซเวียตได้ส่งทหารเข้ารุกรานและยึดครองอัฟกานิสถานได้สำเร็จในวันที่ 27 ธันวาคม ค.ศ. 1979⁸⁴ ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ท้าทายต่อชาวโลกที่รุนแรงที่สุดนับตั้งแต่สงครามเย็นได้อุบัติขึ้นในมุมมองของสหรัฐฯ เพราะเป็นการคุกคามความมั่นคงของประเทศเอกราชโดยตรง และเป็นการละเมิดหลักการของสหประชาชาติที่สหภาพโซเวียตมีส่วนก่อตั้งขึ้นมาเพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของประเทศต่างๆในโลก เหตุการณ์ในขณะนั้นดูเหมือนว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์กำลังได้เปรียบฝ่ายโลกเสรีในการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของตน สหรัฐฯจึงได้ตอบโต้การกระทำของสหภาพโซเวียตด้วยการใช้มาตรการทางเศรษฐกิจและสังคมคว่ำบาตรสหภาพโซเวียต เช่น การงดขายสินค้าจำพวกธัญพืชและสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตด้วยเทคโนโลยีขั้นสูงแก่สหภาพโซเวียต การชักชวนประเทศโลกเสรีให้งดส่งนักกีฬาเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกที่กรุงมอสโกในปี ค.ศ. 1980 รวมทั้งการระงับการให้สัตยาบันต่อข้อตกลงเกี่ยวกับการจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ครั้งที่ 2 (Strategic Arms Limitation Talks; SALT) ในต้นปี ค.ศ. 1980 ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ได้เจรจากันไว้ตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 1979

⁸³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 1-7, หน้า 106.

⁸⁴ Daniel S. Papp, Contemporary International Relations frameworks for understanding, (New York: Macmillan College Publishing, 1994), p. 170.

ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ โดยนาย จิมมี คาร์เตอร์ ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้ประกาศหลักการคาร์เตอร์ (Carter Doctrine) ในการที่จะใช้ เครื่องมือที่จำเป็นใดๆ รวมทั้งเครื่องมือทางการทหารเพื่อขจัดความพยายามจากมหาอำนาจ ภายนอกที่จะเข้าควบคุมภูมิภาคอ่าวเปอร์เซีย เพราะถือเป็นการคุกคามต่อผลประโยชน์ที่สำคัญ (Vital Interests) ของสหรัฐฯ⁸⁵ จากหลักการคาร์เตอร์ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าสหรัฐฯ ให้ความสำคัญต่อภูมิภาคอ่าวเปอร์เซียเป็นอย่างยิ่ง เพราะผลประโยชน์ที่สำคัญเป็นผลประโยชน์ที่มี ลำดับความสำคัญรองลงมาจากผลประโยชน์เพื่อความอยู่รอด (Survival Interest) ซึ่งหมายถึงเอกราชและอธิปไตยของรัฐเท่านั้น การที่ผลประโยชน์สำคัญของรัฐใดถูกคุกคามจะส่งผลให้รัฐนั้น ประสบกับความเสียหายทางเศรษฐกิจและเกิดความอ่อนแอในเวลาต่อมา ในกรณีของสหรัฐฯ จึง พิจารณาได้ว่าภูมิภาคอ่าวเปอร์เซียเป็นแหล่งน้ำมันซึ่งเป็นพลังงานที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อน เศรษฐกิจของโลกรวมทั้งเศรษฐกิจของสหรัฐฯ หากสหภาพโซเวียตสามารถควบคุมภูมิภาคอ่าว เปอร์เซียได้แล้ว ก็จะทำให้สหภาพโซเวียตสามารถควบคุมเศรษฐกิจของโลกได้ และส่งผลให้ สหรัฐฯ ต้องประสบปัญหาเศรษฐกิจจนเกิดความอ่อนแอในที่สุด ในขณะเดียวกัน นายคาร์เตอร์ ก็ ได้เสริมสร้างกำลังทหารในมหาสมุทรอินเดีย ขยายฐานทัพในเกาะคิเอโก การ์เซีย ขยายอาวุธให้ ปากีสถานซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับอัฟกานิสถาน และเพิ่มงบประมาณสนับสนุนกองกำลังเคลื่อนที่ เร็ว เพื่อให้สามารถปฏิบัติการต่อต้านสหภาพโซเวียตในมหาสมุทรอินเดียและภูมิภาคอ่าวเปอร์เซีย ได้ทันที การตอบโต้ของสหรัฐฯ ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการขัดแย้ง (Contestation) กับสหภาพโซ เวียต ซึ่งเป็นการขัดแย้งที่มีลักษณะของการแข่งขันในระดับสูง เมื่อนาย โรนัลด์ เรแกน ได้รับ เลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1981 ต่อจากนายคาร์เตอร์แล้วสหรัฐฯ ก็ได้มีท่าทีที่แข็ง กร้าวต่อสหภาพโซเวียตมากขึ้นจนเกิดการแข่งขันทันทีระหว่างสหรัฐฯ กับสหภาพโซเวียต งบประมาณกลาโหมเป็นจำนวนมากในระหว่างปี ค.ศ. 1982 ถึง ค.ศ. 1984 เพื่อพัฒนาอาวุธยุทธ ศาสตร์แบบใหม่ๆ ได้แก่ ขีปนาวุธเคลื่อนที่แบบเอ็มเอ็กซ์ (MX Missile) และขีปนาวุธบินร่อน ระดับต่ำ (Cruise Missile)

ในขณะที่สหภาพโซเวียตก็ได้ขยายแสนยานุภาพทางทหารเพิ่มขึ้นอีกเช่นกัน แม้จะมี การเปลี่ยนแปลงผู้นำถึง 2 ครั้ง คือ นายเลโอนิด เบรชเนฟ ซึ่งได้ถึงแก่กรรมในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1982 และนายยูริ อัน โครปอฟ ซึ่งได้ถึงแก่กรรมในต้นปี ค.ศ. 1984 แต่ผู้นำคนใหม่คือ นาย คอนสแตนติน เซอร์เนนโก ก็ยังคงดำเนินนโยบายขยายแสนยานุภาพต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกอง เรือภาคพื้นแปซิฟิกของสหภาพโซเวียตนั้น ได้ขยายตัวอย่างมาก⁸⁶ และมีขีดความสามารถในการ

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ หน่วยที่ 1-7, หน้า 225-226.

ปฏิบัติการระยะไกลได้อย่างต่อเนื่อง (Sustainability) ถึงทะเลจีนใต้ เพราะได้ใช้ฐานทัพเรือใน
 อ่าวคัมรานห์ทางใต้ของเวียดนามเป็นฐานทัพเรือส่วนหน้า ซึ่งส่งผลให้กองเรือภาคพื้นแปซิฟิก
 ของสหภาพโซเวียตสามารถถ่วงดุลกับกองเรือที่ 7 ของสหรัฐฯ ในภาคพื้นแปซิฟิกได้ นอกจากนี้
 สหภาพโซเวียตยังได้กล่าวหา นายเรแกน ว่าเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ขวจัดในสหรัฐฯ
 และประณามนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้สถานการณ์ผ่อนคลายความตึง
 เครียดล่มสลายลง อย่างไรก็ตาม สหภาพโซเวียตก็ได้แสดงความปรารถนาที่จะดำรงความสัมพันธ์
 ฉันท์มิตรกับชาติตะวันตกอื่นๆ ซึ่งทำให้พันธมิตรตะวันตกของสหรัฐฯ บางส่วนเริ่มคัดค้านการ
 ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวต่อสหภาพโซเวียต ตัวอย่างเช่น การนำขีปนาวุธนิวเคลียร์
 ระยะปานกลาง (Intermediate-Range Nuclear Forces; INF) ขององค์การนาโต (NATO) เข้า
 ประจำการในยุโรปในปลายปี ค.ศ. 1983 ซึ่งเป็นโครงการที่ริเริ่มไว้โดย นายคาร์เตอร์ ในปลายปี
 ค.ศ. 1979 และได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกในยุโรปแล้ว โครงการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่วงดุลกับ
 โครงการติดตั้งขีปนาวุธนิวเคลียร์นิวเคลียร์พิสัยปานกลาง เอสเอส-20 ของสหภาพโซเวียตใน
 เยอรมันตะวันออกและเชคโกสโลวาเกีย เนื่องจากขีปนาวุธนิวเคลียร์ เอสเอส-20 มีระยะยิงได้ไกล
 สุดถึง 5,000 กิโลเมตร และสามารถทำลายเป้าหมายขององค์การนาโตในยุโรปได้อย่างทั่วถึง โดย
 สหรัฐฯ กำหนดจะติดตั้งขีปนาวุธนิวเคลียร์ระยะปานกลาง 572 ลูกอันประกอบด้วย ขีปนาวุธแบบ
 บินร่อนระดับต่ำและขีปนาวุธเปอร์ซิง-2 ที่สามารถยิงได้ไกลถึง 1,800 กิโลเมตร ในอังกฤษ
 เยอรมันตะวันตก อิตาลี เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ ในช่วงระหว่างปลายปี ค.ศ. 1983 ถึง กลางปี
 ค.ศ. 1986⁸⁷ โครงการนี้จึงได้รับการคัดค้านจากพันธมิตรนาโตบางประเทศ ได้แก่ เบลเยียม และ
 เนเธอร์แลนด์ ว่าจะเป็นตัวเร่งการแข่งขันกันสะสมอาวุธและนำหายนะมาสู่ยุโรปได้ ซึ่งได้มี
 ประชาชนในยุโรปตะวันตกออกมาประท้วงคัดค้าน โครงการนี้นับล้านคนในระหว่างปี ค.ศ. 1980
 ถึง ค.ศ. 1983⁸⁸ ในท้ายที่สุดก็ได้มีการติดตั้งขีปนาวุธนิวเคลียร์ระยะปานกลางตามแผนที่ได้กำหนด
 ไว้ แม้จะได้รับการคัดค้านอย่างหนักทั้งจากสหภาพโซเวียตและจากพันธมิตรนาโตบางประเทศเอง
 ก็ตาม ส่งผลให้สหภาพโซเวียตเดินออก (Walk Out) จากที่ประชุมการเจรจาควบคุมอาวุธทางยุทธ
 ศาสตร์ที่เมืองเจนีวา แต่สหภาพโซเวียตก็ได้กลับเข้าสู่ที่ประชุมในเวลาต่อมาเพราะเป็นหนทางที่ดี
 ที่สุดในการระงับข้อขัดแย้งระหว่างกันโดยไม่ต้องประสพกับความหายนะ ในปี ค.ศ. 1983 นี้เป็นปี
 ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับสหภาพโซเวียตได้เสื่อมทรามลงจนถึงจุดต่ำสุด จากการที่
 สหรัฐฯ ได้ทุ่มเทงบประมาณเพื่อพัฒนาอาวุธยุทธศาสตร์แบบใหม่ๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งรวมถึง
 โครงการ “ต่อต้านขีปนาวุธทางยุทธศาสตร์โดยใช้ดาวเทียม” (Star Wars) ของสหรัฐฯ ที่ริเริ่มโดย

⁸⁷ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยที่ 8-15, หน้า 554-555.

⁸⁸ Daniel S. Papp, Contemporary International Relations frameworks for understanding, p. 171.

นายเรแกน โครงการนี้ได้รับการคัดค้านจากสหภาพโซเวียตอย่างรุนแรงเพราะจะทำให้สหรัฐฯ สามารถป้องกันภัยจากการถูกโจมตีด้วยขีปนาวุธนิวเคลียร์ของสหภาพโซเวียตและสามารถโจมตีตอบโต้สหภาพโซเวียตโดยที่สหภาพโซเวียตไม่สามารถป้องกันได้เลย นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากการที่สหรัฐฯ ใช้กำลังทหารรุกรานเกรนาดา ประเทศเล็กๆ ในทะเลแคริบเบียนซึ่งเป็นพันธมิตรของสหภาพโซเวียตในปีเดียวกันนี้ อีกทั้งยังได้ให้การสนับสนุนทางทหารแก่กลุ่มกบฏคอนทราซึ่งเป็นกองกำลังติดอาวุธที่ปฏิบัติการล้มล้างรัฐบาลคอมมิวนิสต์แซนตินิสตาของนิการากัวที่ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตอีกด้วย จากที่ได้กล่าวข้างต้นทำให้พิจารณาได้ว่านโยบายของสหภาพโซเวียตในการดำรงความสัมพันธ์ฉันท์มิตรกับประเทศตะวันตกอื่นๆ สามารถทำให้องค์การนาโตเริ่มมีความเห็นขัดแย้งกันได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามสหภาพโซเวียตก็ไม่ได้รับประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวมากนัก เพราะสหภาพโซเวียตยังไม่สามารถลดภัยคุกคามจากสหรัฐฯ ลงได้ และนโยบายดังกล่าวก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นของความแตกแยกในกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์ (Warsaw Pact) ด้วย เพราะโรมาเนียได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระจากสหภาพโซเวียตมากขึ้น ส่วนยังการก็ได้เริ่มปล่อยให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น และสำหรับโปแลนด์นั้นก็เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์มากที่สุด กล่าวคือมีการลุกฮือประท้วงรัฐบาลคอมมิวนิสต์ของกลุ่มสหภาพแรงงานเสรีโซลิดาริตีอย่างต่อเนื่อง จนฝ่ายทหารของโปแลนด์ต้องขึ้นมาควบคุมอำนาจทางการเมืองเพื่อใช้กฎอัยการศึกปราบปรามกลุ่มสหภาพแรงงานเสรีโซลิดาริตีในปี ค.ศ. 1981 ซึ่งก่อให้เกิดความคลางแคลงใจในกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์ต่อการให้ความร่วมมือของโปแลนด์ในฐานะพันธมิตรที่ใกล้ชิดของสหภาพโซเวียตดังเช่นในอดีตก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในโปแลนด์ดังกล่าว⁸⁹

การกลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนที่แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจต่อสหภาพโซเวียตและการตอบโต้สหภาพโซเวียตในทางยุทธศาสตร์ ได้แก่ การทวีความใกล้ชิดและให้การสนับสนุนแก่กัมพูชาซึ่งมีเจ้าสีหนุเป็นประมุขและมีนายเขิวสัมพันกับนายพอลพตร่วมกันบริหารประเทศ เพื่อถ่วงดุลอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในอินจีน เพราะกัมพูชามีความขัดแย้งกับเวียดนามในหลายด้านแม้ว่าจะเป็นประเทศที่มีการปกครองในระบบคอมมิวนิสต์เหมือนกันก็ตาม โดยความขัดแย้งที่สำคัญเกิดจากปัญหาพรมแดนและความไม่พอใจของกัมพูชาต่อความพยายามของเวียดนามที่จะแผ่ขยายอิทธิพลครอบงำกัมพูชา ส่วนเวียดนามก็มีความหวาดระแวงว่ากัมพูชาจะร่วมมือกับจีนเพื่อสกัดกั้นและกดดันตนเอง จึงเป็นเหตุให้เวียดนามตัดสินใจรุกรานและยึดครอง

⁸⁹ Ibid., p. 172.

กัมพูชาภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียตได้สำเร็จในวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1979⁹⁰ ซึ่งจีนได้ตอบโต้ด้วยการทำสงครามตั้งสอนเวียคนามในเดือนกุมภาพันธ์ปีเดียวกันนั้น โดยได้ส่งทหารเข้าโจมตีในบริเวณเขตแดนเวียคนามที่ติดต่อกับจีนทำให้เวียคนามเสียหายอย่างหนักและจีนก็เสียหายไม่น้อยเช่นกัน⁹¹ ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถทำให้เวียคนามยุติการยึดครองกัมพูชาได้ และเวียคนามยังได้เพิ่มความใกล้ชิดกับลาวมากขึ้นจนมีกำลังทหารมากกว่า 50,000 นายประจำการอยู่ในลาวเพื่อให้ความช่วยเหลือลาวในด้านการป้องกันประเทศ⁹² ด้วยเหตุนี้จีนจึงได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศประนีประนอมกับประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียนมากขึ้นเพื่อสร้างแนวร่วมในการต่อต้านอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและเวียคนามในภูมิภาค กล่าวคือได้ลดการวิพากษ์วิจารณ์สมาคมอาเซียนในทางลบ และลดความสัมพันธ์ระดับพรรคคอมมิวนิสต์ลง โดยให้ความช่วยเหลือในระดับต่ำมาก ซึ่งเห็นได้จากการปิดการกระจายเสียงสถานีวิทยุเสียงประชาชนไทยซึ่งดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อและต่อต้านรัฐบาลไทยในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1979⁹³ อีกทั้งยังได้เพิ่มความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศสมาชิกอาเซียนมากขึ้น โดยได้สั่งซื้อยางพารา ข้าว โปด และทรัพยากรธรรมชาติ เช่นแร่ดีบุก จากประเทศสมาชิกอาเซียน และได้จำหน่าย เสื้อผ้า เครื่องจักร และน้ำมันเชื้อเพลิงให้แก่ประเทศสมาชิกอาเซียน นอกจากนี้การถ่วงดุลอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในอินโดจีนแล้ว จีนยังได้ทวีความใกล้ชิดกับปากีสถานมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่สหภาพโซเวียตได้รุกรานและยึดครองอัฟกานิสถานได้สำเร็จในปลายปี ค.ศ. 1979 เพื่อต่อต้านอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในอัฟกานิสถาน เนื่องจากปากีสถานมีเขตแดนติดต่อกับอัฟกานิสถานและเป็นทางผ่านออกสู่มหาสมุทรอินเดียซึ่งอยู่ปากทางของอ่าวเปอร์เซีย

สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากเวียคนามโดยตรง เพราะกัมพูชาได้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของเวียคนามโดยสมบูรณ์ซึ่งทำให้ประเทศไทยไม่สามารถใช้กัมพูชาเป็นรัฐกันชนจากการขยายอำนาจและอิทธิพลของเวียคนามได้อีกต่อไป และยังทำให้ลาวซึ่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเวียคนามมากขึ้นสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ขัดแย้งกับประเทศไทยตามแนวเขตแดนที่ติดต่อกัน โดยกล้าใช้กำลังทหารสู้รบกับประเทศไทย ประเทศไทยจึงตกอยู่ในสถานะประเทศด่านหน้าที่ต้องเผชิญหน้าทางทหารกับเวียคนามที่มีแสนยานุภาพเข้มแข็งภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียต

⁹⁰ จุลชีพ ชินวรรณ, “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น,” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย: จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2536), หน้า 131.

⁹¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน้าที่ 1-7, หน้า 137.

⁹² Clark D. Neher, Southeast Asia in the new international era, (London: West view Press, 1999), p. 238.

⁹³ Ibid., p. 147.

ซึ่งเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์และมีความล่อแหลมต่อการถูกรุกรานจากเวียดนามตลอดเวลา โดยอาจเป็นไปได้ทั้งการรุกรานด้วยกำลังทหารโดยตรงหรือด้วยการแทรกซึมบ่อนทำลาย^{๙๔} ทำให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นมิตรรอบด้าน (Omni-Directions) กล่าวคือให้ความสำคัญกับประเทศมหาอำนาจโดยไม่เลือกว่าเป็นขั้วอำนาจใดและให้ความสำคัญกับประเทศที่กำลังพัฒนาในภูมิภาคต่างๆรอบโลก รวมทั้งการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆดังกล่าวให้ขยายออกไปทุกด้านทั้งการทูต เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อหามิตรประเทศในการสนับสนุนประเทศไทยให้มีการฟื้นฟูสถานะเดิมของกัมพูชาก่อนถูกเวียดนามรุกราน นั่นคือการฟื้นฟูระบอบการปกครองที่เป็นอิสระในกัมพูชาที่เป็นเอกราชอย่างแท้จริงไม่ว่าจะมีการปกครองในระบอบใด ซึ่งจะเป็นหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยของประเทศไทยมากกว่าการที่กัมพูชาคงอยู่ภายใต้การควบคุมของมหาอำนาจใดๆ โดยในการให้ความสำคัญกับประเทศมหาอำนาจนั้นประเทศไทยได้กระชับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นเพื่อให้สหรัฐฯยึดถือในพันธกรณีที่มีต่อประเทศไทยในด้านการป้องกันประเทศตามแถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสค์ เมื่อวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1962 และให้ได้รับความช่วยเหลือด้านเงินกู้จากสหรัฐฯสำหรับจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น ทำให้มีการซ้อมรบร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐฯภายใต้รหัส คอบรา โกลด์ (Cobra Gold) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1982 เป็นต้นมา โดยการซ้อมรบในปี ค.ศ. 1985 นั้นเป็นการซ้อมรบในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใหญ่ที่สุดตั้งแต่สงครามเวียดนามได้สิ้นสุดลง รวมทั้งยังได้มีการจัดทำ “บันทึกช่วยจำเพื่อความเข้าใจในการสนับสนุนการส่งกำลังบำรุงระหว่างรัฐบาลของราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกา” ในปลายปีเดียวกัน หรือเรียกว่าโครงการจัดตั้งคลังอาวุธร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐฯเพื่อเปิดโอกาสให้กองทัพไทยเบิกอาวุธ กระสุน และอะไหล่สำหรับอาวุธออกไปใช้ได้ในช่วงฉุกเฉิน โดยไม่จำเป็นต้องรอกการส่งกำลังบำรุงมาจากสหรัฐฯ ซึ่งทำให้ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการป้องกันปรามมากขึ้น^{๙๕} อีกทั้งยังได้ร่วมมือกับจีนเพื่อ

^{๙๔} เหตุการณ์ที่ยืนยันข้อเท็จจริงดังกล่าวได้แก่ การที่เวียดนามรุกรานเขตแดนไทยที่บ้าน โนนหมากมุ่น อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี ในวันที่ 23-24 มิถุนายน ค.ศ. 1980 เพื่อติดตามโจมตีกองกำลังเขมรฝ่ายต่อต้านเวียดนาม จนทำให้ทหารไทยเสียชีวิตหลายสิบคน ดู จุลชีพ ชินวรรโณ, “นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น,” ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย: จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ, หน้า 132. รวมทั้งการที่เวียดนามโจมตีชายแดนไทยด้วย ปืนใหญ่ ปืนครก และจรวดอาร์พีจี เป็นจำนวนถึง 578 ครั้ง ตลอดจนบุกรุกเข้ามาในเขตแดนไทยถึง 9 ครั้งในปี ค.ศ. 1985 ซึ่งทำให้คนไทยเสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสนทนาวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน้าที่ 8-15, หน้า 658.

^{๙๕} สุรชาติ บำรุงสุข, “ไทย-สหรัฐฯยุคหลังสงครามเวียดนาม: สัมพันธภาพบนเส้นทางความมั่นคงร่วม,” ใน ระบบทหารไทย: บทศึกษากองทัพในบริบททางสังคม-การเมือง, สุรชาติ บำรุงสุข, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2530), หน้า 93.

ต่อต้านการยึดครองของเวียดนามในกัมพูชาด้วยการให้การสนับสนุนกองกำลังเขมรแดงทั้งทางการทหารและเศรษฐกิจ และจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ในราคามิตรภาพจากจีน ตลอดจนได้ปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตทั้งทางการทูตและเศรษฐกิจเพื่อไม่ให้สหภาพโซเวียตสนับสนุนเวียดนามในการรุกรานประเทศไทย^{๑๖} ส่วนการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ นั้นได้ดำเนินการผ่านสมาคมอาเซียนโดยใช้เวทีสหประชาชาติกดดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา และดำเนินการในลักษณะทวิภาคีกับประเทศต่างๆ เพื่อขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ

2.2.3 การเปลี่ยนแปลงผู้นำและนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต (ตั้งแต่ ค.ศ. 1985 ถึง ค.ศ. 1988)

การที่นาย มิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ได้รับเลือกตั้งเป็นเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1985 ได้ทำให้สหภาพโซเวียตเกิดการเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจไปจากเดิมอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่สหภาพโซเวียตกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจากการทุ่มเทงบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อแผ่ขยายอิทธิพลและแสนยานุภาพทางทหารแข่งขันกับสหรัฐฯ ตั้งแต่ช่วงเวลาของการเริ่มต้นสงครามเย็นเป็นต้นมา ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศโลกเสรีกำลังเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่เศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1985 กลับถดถอยลงมาก กล่าวคือ มาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนในสหภาพโซเวียตเริ่มตกต่ำ ผลผลิตทางเกษตรกรรมเริ่มลดลงจนเกิดสภาวะขาดแคลนอาหาร ค่าเงินรูเบิลตกต่ำอย่างรุนแรง อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นศูนย์ ในปี ค.ศ. 1985 สหภาพโซเวียตได้พยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในทุกภาคการผลิตแต่ผลผลิตที่ได้กลับลดลงอย่างรุนแรง นาย กอร์บาชอฟเห็นว่าการยึดมั่นในทฤษฎีการต่อสู้ของชนชั้นแรงงานเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพ และเห็นว่าแนวทางของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ที่เกี่ยวกับการปฏิวัติของชนชั้นแรงงานเป็นสิ่งที่ล้าสมัย หากสหภาพโซเวียตไม่ปฏิรูปเศรษฐกิจให้เปลี่ยนแปลงไปจากแนวทางเดิมแล้ว สหภาพโซเวียตจะต้องประสบกับความหายนะทางเศรษฐกิจและจะอ่อนแอลงจนไม่สามารถต่อต้านภัยคุกคามจาก

^{๑๖} การปรับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตทางการทูตได้เริ่มต้นจากการที่ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีไปเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศไทยที่เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียต ส่วนการปรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจก็ได้ส่งผลให้ปริมาณการค้าระหว่างสองประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือเพิ่มจาก 320.9 ล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ. 1978 เป็น 7,084.3 ล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ. 1981 หรือเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 138.5 ต่อปี คูรายละเอียดยุทธศาสตร์เพิ่มเติมในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการสอนชุดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ หน่วยที่ 1-8, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545), หน้า 466-470.

สหรัฐฯได้ในที่สุด ดังนั้นนาย กอร์บาชอฟ จึงได้ประกาศนโยบายเปเรสตรอยกา (Perestroika) ซึ่งหมายถึงการปฏิรูปนโยบายต่างประเทศและระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งนโยบายกลาสนอสต์ (Glasnost) ซึ่งหมายถึงการยอมเปิดประเทศและเปิดกว้างทางการเมืองให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น ในการดำเนินนโยบายปฏิรูปดังกล่าวนี้สหภาพโซเวียตจะต้องอยู่รอดจากภัยคุกคามภายนอกที่สำคัญคือสหรัฐฯ ด้วยเหตุที่สหภาพโซเวียตกำลังตกอยู่ในสภาวะล่อแหลมดังนั้นจึงต้องการสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงที่เอื้ออำนวยให้ระบบระหว่างประเทศมีเสถียรภาพ กล่าวคือปราศจากการเผชิญหน้าและความขัดแย้งระหว่างกัน ในส่วนของการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลซึ่งสหภาพโซเวียตได้ให้ความสำคัญต่อพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ 3 แห่งมาตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นสงครามเย็น ได้แก่ พื้นที่บริวาร (Extended Empire) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มประเทศโลกที่สามในเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกาที่มีระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมคือ อีฟกานิสถาน เชมเปญโกลา และเอธิโอเปีย พื้นที่ส่วนนอก (Outer Empire) ซึ่งประกอบด้วยประเทศในยุโรปตะวันออกที่เป็นสมาชิกกลุ่มกติกาสันติสัญญาวอร์ซอว์และมองโกเลีย ตลอดจนพื้นที่ส่วนใน (Inner Empire) ซึ่งประกอบด้วยสาธารณรัฐต่างๆในสหภาพโซเวียตนั้น นายกอร์บาชอฟ มีความเห็นว่าสหภาพโซเวียตได้ทุ่มทรัพยากรและพลังงานลงไปในพื้นที่บริวารอย่างสิ้นเปลืองมากเกินไปแต่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนน้อย ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงควรยุติการให้ความช่วยเหลือทั้งทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และอุดมการณ์แก่ประเทศเหล่านี้ สำหรับพื้นที่ส่วนนอกและพื้นที่ส่วนในบางส่วนในขณะนั้นก็พยายามแยกตัวออกจากการควบคุมของสหภาพโซเวียต ซึ่งสหภาพโซเวียตก็ควรปล่อยให้ประเทศในพื้นที่ดังกล่าวเป็นอิสระเพื่อจะได้ไม่ต้องสิ้นเปลืองทรัพยากรและพลังงานในการควบคุมอีกต่อไป โดยควรนำทรัพยากรและพลังงานที่มีอยู่อย่างจำกัดไปลงทุนทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งได้รับผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่า ต่อมาเมื่อนายกอร์บาชอฟ ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้นำสหภาพโซเวียตในปีเดียวกันนั้น นโยบายเปเรสตรอยกาและกลาสนอสต์ก็ได้รับการส่งเสริมและดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม กล่าวคือนโยบายเปเรสตรอยกาได้รับการส่งเสริมและดำเนินการด้วยการปล่อยให้กลไกเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น ได้แก่ การลดการอุดหนุนภาคอุตสาหกรรม การอนุญาตให้ผู้จัดการโรงงานอุตสาหกรรมตัดสินใจทางธุรกิจได้เองมากขึ้น การยอมให้ธุรกิจที่ไม่ทำกำไรประสบภาวะล้มละลาย การยอมรับอัตราค่าจ้างงาน การยอมให้จัดตั้งสหกรณ์ในภาคบริการ การยอมให้ต่างชาติเข้ามาร่วมลงทุนในประเทศ การปฏิรูประบบธนาคาร และการอนุญาตให้เอกชนลงทุนประกอบธุรกิจ ส่วนนโยบายกลาสนอสต์ก็ได้รับการส่งเสริมและดำเนินการด้วยการยกเลิกการห้ามตีพิมพ์หรือเผยแพร่ข้อความที่คัดค้านต่อระบอบคอมมิวนิสต์ การสนับสนุนให้ประชาชนแสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมืองในที่สาธารณะ และการอนุญาตให้ประชาชนตีแผ่การกระทำที่ทุจริต คอร์รัปชัน ของเจ้าหน้าที่รัฐได้ อย่างไรก็ตามนโยบายกลาสนอสต์ก็ยังมีขีดจำกัดเพื่อไม่ให้เกิดการแสดงออกของประชาชนเกินขอบเขตจนเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งชาติ

การปฏิรูปการเมืองภายในสหภาพโซเวียตของนาย กอร์บาชอฟ ดังกล่าวข้างต้นได้ดำเนินไปควบคู่กับการปฏิรูปนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต โดยนาย กอร์บาชอฟ มีแนวความคิดเกี่ยวกับการต่างประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการพึ่งพาซึ่งกันและกันของโลกมากกว่าความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และได้ให้คำจำกัดความของแนวความคิดด้านความมั่นคงที่สหภาพโซเวียตได้ยึดถือมาแต่ดั้งเดิมใหม่ สิ่งที่สำคัญก็คือ นาย กอร์บาชอฟ ได้เน้นว่าช่วงเวลาแห่งการใช้กำลังทหารเข้าแทรกแซงประเทศอื่นได้สิ้นสุดลงแล้ว ในการให้ความสำคัญต่อการพึ่งพาซึ่งกันและกันของโลกนั้น นาย กอร์บาชอฟ ได้ประกาศว่าประเทศต่างๆ ในโลกต้องแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน และต้องเผชิญกับภัยคุกคามร่วมกันซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าความขัดแย้งระหว่างชนชั้น คำประกาศของนาย กอร์บาชอฟ ถือเป็นการปฏิวัติอุดมการณ์ดั้งเดิมของสหภาพโซเวียตตามแนวทางของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ที่ถือว่า ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่สุดต่อประวัติศาสตร์ของโลกโดยที่ไม่มีสิ่งใดสามารถทดแทนความสำคัญของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นได้ สำหรับการพึ่งพาซึ่งกันและกันของโลกนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประเทศต่างๆ ร่วมมือกันจนสามารถควบคุมการแข่งขันกันสะสมอาวุธ สามารถหาวิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการลักลอบขนยาเสพติด ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับหนี้สินและการด้อยพัฒนาได้สำเร็จ การให้ความสำคัญต่อการพึ่งพาซึ่งกันและกันของโลกดังกล่าวนี้จึงส่งผลให้แนวความคิดด้านความมั่นคงแห่งชาติของสหภาพโซเวียตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือแนวความคิดที่ว่าภัยคุกคามความมั่นคงของสหภาพโซเวียตเป็นภัยคุกคามทางทหารจากลัทธิทุนนิยมและจักรวรรดินิยมซึ่งมีสหรัฐฯ เป็นผู้นำ ตลอดจนแนวความคิดที่ว่าเครื่องมือทางการทหารของสหภาพโซเวียตเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่สามารถป้องกันสหภาพโซเวียตให้รอดพ้นจากภัยคุกคามดังกล่าวได้ ได้ถูกทดแทนด้วยแนวความคิดด้านความมั่นคงแบบใหม่ ได้แก่ “ความมั่นคงสมบูรณ์แบบ (Comprehensive Security)” “ความมั่นคงระหว่างกัน (Mutual Security)” “ความพอเพียงอย่างมีเหตุผล (Reasonable Sufficiency)” และ “การป้องกันเชิงรับ (Defensive Defense)”

โดยความมั่นคงสมบูรณ์แบบตามแนวความคิดใหม่ของสหภาพโซเวียตมีลักษณะที่แตกต่างจากเดิม 2 ประการคือ ประการแรก ภัยคุกคามที่กำลังทำลายสหภาพโซเวียตเป็นภัยคุกคามที่ไม่ใช่ภัยคุกคามทางทหาร ภัยคุกคามเหล่านี้ประกอบด้วย ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ประการที่สอง เครื่องมือที่สามารถค้าประกันความมั่นคงแห่งชาติของสหภาพโซเวียตได้ก็คือ เครื่องมือทางการเมืองเพียงเครื่องมือเดียว ดังนั้นการที่สหภาพโซเวียตให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและใช้เครื่องมือทางการทหารเพื่อค้าประกันความมั่นคงแห่งชาติของสหภาพโซเวียตมากเกินไปในอดีตที่ผ่านมา จึงทำให้ความมั่นคงแห่งชาติของสหภาพโซเวียตลดลงทั้งในกิจการทหารและในกิจการอื่นๆ ซึ่งหมายถึงการทุ่มเททรัพยากรเสริมสร้างความเข้มแข็งทางทหารมากเกินไปได้ทำให้ขาดแคลนทรัพยากรในการเสริมสร้างความ

เข้มแข็งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จนเกิดความอ่อนแอและไม่สามารถรักษาความเข้มแข็งทางทหารไว้ได้ในที่สุด

สำหรับความมั่นคงระหว่างกันตามแนวความคิดใหม่ของสหภาพโซเวียตก็เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงสมบูรณ์แบบอย่างใกล้ชิด เพราะทำให้มองการขยายแสนยานุภาพทางทหารของสหรัฐฯไปทั่วโลกว่าไม่ได้เกิดจากนโยบายแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของสหรัฐฯ แต่เกิดจากการขยายแสนยานุภาพทางทหารของสหภาพโซเวียตจนก่อให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกัน ดังนั้นจึงทำให้สหภาพโซเวียตไม่คัดค้านการขยายแสนยานุภาพทางทหารของสหรัฐฯเหมือนในอดีต เพราะถือว่าสหภาพโซเวียตจะมีความมั่นคงได้ก็ต่อเมื่อสหรัฐฯมีความมั่นคง ซึ่งส่งผลให้หลักนิยมทางทหารของสหภาพโซเวียตต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นความพอเพียงอย่างมีเหตุผล ซึ่งหมายถึงการมีกำลังทหารไว้ตามความจำเป็นในการป้องกันประเทศและสร้างความมั่นคงโดยสหภาพโซเวียตมองตนเองในอดีตว่ามีกำลังทหารไว้มากมาเกินความจำเป็นในการสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองซึ่งได้แปรรูปเป็นหนี้สินที่ต้องเป็นภาระในที่สุด ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงหลักนิยมทางทหารจากเดิมเป็นการป้องกันเชิงรับ ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอาวุธที่สามารถป้องกันการถูกโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามมากกว่าการพัฒนาอาวุธที่ใช้โจมตีฝ่ายตรงข้ามก่อน เนื่องจากการป้องกันเชิงรับมีผลต่อการช่วยฝ่ายตรงข้ามน้อยกว่าการป้องกันเชิงรุก และก่อให้เกิดการแข่งขันกันสะสมอาวุธน้อยกว่าการป้องกันเชิงรุก⁹⁷

นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตดังกล่าวข้างต้นได้รับการขานรับจากสหรัฐฯ และประเทศในยุโรปทั้งยุโรปตะวันตกและยุโรปตะวันออกเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้ความตึงเครียดที่เกิดจากการแข่งขันกันขยายอำนาจและอิทธิพลในโลกรวมทั้งที่เกิดจากความหวาดระแวงซึ่งกันและกันระหว่างสองขั้วอำนาจลดลง จนสามารถเปลี่ยนเป็นบรรยากาศของความเป็นมิตรและความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน โดยสหภาพโซเวียตสามารถกลับสู่การเจรจากับสหรัฐฯเพื่อกำจัดอาวุธนิวเคลียร์ได้อีกครั้งตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1985 เป็นต้นมา เมื่อนาย เรแกน ประธานาธิบดีสหรัฐฯได้ร่วมประชุมสุดยอดกับ นาย กอร์บาชอฟ ที่กรุงเจนีวา แม้ว่าการประชุมยังไม่ได้ข้อยุติใดๆแต่ก็ได้ทำให้ผู้นำของทั้งสองประเทศได้มีโอกาสติดต่อกันและปรึกษาหารือกันเป็นการส่วนตัวเรื่อยมา ในปี ค.ศ. 1986 ได้มีการประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำของทั้งสองประเทศอีกครั้งที่กรุงเรชชาวิก ซึ่งสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันบางประการ อุปสรรคที่สำคัญคือการที่สหรัฐฯยื่นกรานที่จะดำเนินโครงการป้องกันทางยุทธศาสตร์ในขณะที่สหภาพโซเวียตยื่นกรานให้ยุติโครงการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1987 ทั้งสหรัฐฯและสหภาพโซเวียตก็สามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันในการกำจัดอาวุธนิวเคลียร์พิสัยปานกลาง และผู้นำของทั้งสองประเทศก็ได้พบกันเป็นครั้ง

⁹⁷ Daniel S. Papp, *Contemporary International Relations frameworks for understanding*, pp. 288-291.

ที่ 3 ที่กรุงวอชิงตันดีซีเพื่อลงนามในข้อตกลงดังกล่าว⁹⁸ นอกจากการขอมำจัดอาวุธนิวเคลียร์พิสัยปานกลางแล้ว สหภาพโซเวียตยังได้แสดงเจตนารมณ์ให้โลกรับทราบว่าจะไม่ใช้กำลังทหารเพื่อดำรงรักษาระบอบการปกครองในยุโรปตะวันออกอีกต่อไป โดยสหภาพโซเวียตได้ปล่อยให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปตะวันออกเป็นเรื่องภายในของประเทศเหล่านั้น ในท้ายที่สุด สหภาพโซเวียตก็ได้ประกาศแผนการถอนทหารออกจากยุโรปตะวันออกในปี ค.ศ. 1988 ซึ่งการถอนทหารได้เริ่มต้นจริงในปี ค.ศ. 1989⁹⁹ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปตะวันออกไปสู่ระบอบประชาธิปไตยหลายประเทศในปีเดียวกันนั้น

การเปลี่ยนแปลงผู้นำและนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียคือ การปรับปรุงความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ในปัญหาไต้หวันและการคิดกันทางการค้า เพราะจีนไม่ต้องการให้สหภาพโซเวียตมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯ มากเกินไป แต่ต้องการให้ตนเองมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯ มากกว่า เพื่อประกันความมั่นคงปลอดภัยของตนเองว่าจะไม่ถูกสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียตร่วมมือกันรุกราน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้นาย ลี เซียน เนียน ประธานาธิบดีของจีนเดินทางไปเยือนสหรัฐฯ อย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1985 ซึ่งเป็นผู้นำของจีนคอมมิวนิสต์คนแรกๆ ที่ไปเยือนสหรัฐฯ ต่อมา นาย จอร์จ บุช รองประธานาธิบดีสหรัฐฯ ก็ได้เดินทางไปเยือนจีนเป็นการตอบแทนในเดือนตุลาคมปีเดียวกันเพื่อเปิดสถานกงสุลแห่งที่ 4 ของสหรัฐฯ ในจีน หลังจากนั้นข้อตกลงความร่วมมือระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจก็ได้ขยายตัวสูงขึ้นตามลำดับ¹⁰⁰ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงผู้นำและนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตยังได้ส่งผลให้มีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตให้ดีขึ้น โดยเกิดจากความริเริ่มของนาย กอร์บาชอฟ ผู้นำของสหภาพโซเวียต ซึ่งได้ส่งสัญญาณที่ดีแก่จีนด้วยการถอนทหารตามแนวเขตแดนที่ติดกับจีนออกไปเป็นจำนวนมาก และเริ่มต้นถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานในปี ค.ศ. 1988¹⁰¹ ทำให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกันกลับสู่สภาวะปกติ และจีนก็สามารถเจรจากับโซเวียตไม่ให้นับสนุนเวียดนามในการยึดครองกัมพูชาได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ของทั้งสองประเทศก็ยังเย็นชายุ่งต่อไป¹⁰²

⁹⁸ Ibid., p. 172.

⁹⁹ Ibid., p. 176.

¹⁰⁰ Wikipedia, the free encyclopedia, Sino-American Relations[Online]. (n.d.). 2007. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Sino-American_relations[2007, March 1]

¹⁰¹ Daniel S. Papp, Contemporary International Relations frameworks for understanding, p. 176.

¹⁰² Wikipedia, the free encyclopedia, Sino-Soviet split[Online]. (n.d.). 2007. Available from: http://en.wikipedia.org/wiki/Sino-Soviet_split[2007, March 1]

สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศดังกล่าวซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์สามเส้าระหว่าง สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีนอีกครั้งหนึ่งได้ส่งผลกระทบต่อทางที่เป็นผลดีต่อประเทศไทยมากขึ้นตามลำดับกล่าวคือ ทำให้เวียดนามได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารจากสหภาพโซเวียตลดลงอย่างต่อเนื่อง จนเวียดนามต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายในการขี้อครองกัมพูชาและการต่อสู้กับเขมรฝ่ายต่อต้านมากขึ้น ส่งผลให้เวียดนามเกิดวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรงมากขึ้นจนประชาชนต้องเสียชีวิตจากความอดอยาก และเกิดภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้นทุกปีจนถึงร้อยละ 1,000 ในปี ค.ศ. 1988¹⁰³ ในที่สุดเวียดนามก็ค่อยๆ ลดความแข็งแกร่งลง โดยแสดงความพร้อมในที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของกลุ่มประเทศอินโดจีนที่นครเวียงจันทน์ในต้นปี ค.ศ. 1986 ที่จะถอนทหารออกจากกัมพูชาภายในปี ค.ศ. 1990¹⁰⁴ และในปลายปี ค.ศ. 1986 เวียดนามก็ได้เริ่มต้นวางแผนปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองของตน โดยยอมให้เอกชนสามารถประกอบอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ตลอดจนพาณิชย์กรรมได้ และให้ความสำคัญในประเด็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าประเด็นความมั่นคงทางการทหาร¹⁰⁵ ผลดีที่เกิดขึ้นดังกล่าวเมื่อประกอบกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นมิตรรอบด้านของประเทศไทยและใช้การทูตนำการค้าแล้ว ในที่สุดประเทศไทยก็มีความมั่นคงปลอดภัยจากการคุกคามของเวียดนาม เมื่อเวียดนามยอมถอนทหารออกจากกัมพูชาในปี ค.ศ. 1989 ซึ่งเป็นปีที่สหภาพโซเวียตถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานหมดเรียบร้อยแล้ว และยุโรปตะวันออกมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

2.3 สรุป

หลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลงเป็นต้นมา สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบหลายขั้วอำนาจไปเป็นระบบสองขั้วอำนาจ โดยมีสหรัฐฯ เป็นผู้นำของขั้วอำนาจหรือกลุ่มประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยรวมทั้งการค้าเสรี เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีโดยเอกชน และมีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำของขั้วอำนาจหรือกลุ่มประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์รวมทั้งการค้าเสรี เศรษฐกิจแบบผูกขาด โดยรัฐ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสงครามเย็น (Cold War) ซึ่งเป็นสภาวะความขัดแย้งและการ

¹⁰³ Clark D. Neher, *Southeast Asia in the new international era*, p. 186.

¹⁰⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, เอกสารการตอนชุดวิชาการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย หน่วยที่ 8-15, หน้า 658.

¹⁰⁵ Wikipedia, the free encyclopedia, Vietnam[Online]. (n.d.). 2007. Available from: <http://en.wikipedia.org/wiki/Vietnam>[2007, March 1]

เผชิญหน้าระหว่างสองขั้วอำนาจโดยมิได้มีการใช้กำลังทหารปะทะกันโดยตรง สงครามเย็นได้เริ่มต้นจากการที่สหรัฐฯและสหภาพโซเวียตพยายามเข้าไปมีอิทธิพลในการฟื้นฟูยุโรปภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตามแนวทางที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของตนเอง โดยสหภาพโซเวียตพยายามสร้างอิทธิพลครอบงำกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกและพยายามขยายอิทธิพลเข้าไปในตะวันออกกลางและดินแดนใกล้เคียง ในขณะที่สหรัฐฯก็พยายามต่อต้านสหภาพโซเวียตด้วยการดำเนินนโยบายปิดล้อม (Containment Policy) การขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ด้วยการเริ่มต้นจากการก่อตั้งองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจของยุโรป (Organization for Economic Cooperation and Development; OECD) เพื่อให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเพื่อฟื้นฟูบูรณะยุโรปตะวันตกก่อน จากนั้นจึงก่อตั้งองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization; NATO) เพื่อสร้างความร่วมมือทางทหารกับยุโรปตะวันตกในการป้องกันการรุกรานจากสหภาพโซเวียต ซึ่งสหภาพโซเวียตก็ตอบโต้ด้วยการก่อตั้งสภาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ (Council for Mutual Economic Assistance; CMEA หรือ Comecon) เพื่อให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ยุโรปตะวันออก และก่อตั้งกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอว์ (Warsaw Pact) เพื่อควบคุมและป้องกันไม่ให้ยุโรปตะวันออกแยกตัวเป็นอิสระจากขั้วอำนาจของสหภาพโซเวียต และถ่วงดุลอำนาจกับองค์การนาโต จากนั้นสงครามเย็นก็ได้ขยายตัวไปสู่ภูมิภาคอื่นๆทั่วโลกด้วยการแทรกแซงของทั้งสหรัฐฯและสหภาพโซเวียต เพื่อให้ประเทศในภูมิภาคเหล่านั้นเข้าร่วมอยู่ในขั้วอำนาจของตนดำเนินการต่อต้านอีกขั้วอำนาจหนึ่ง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ประเทศด้อยพัฒนาในภูมิภาคเหล่านั้นกำลังดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้รับเอกราชและพัฒนาประเทศของตนให้เจริญก้าวหน้า จึงยินดีต้อนรับการแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจใดๆซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้

สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียด้วย กล่าวคือเปิดโอกาสให้สหรัฐฯและสหภาพโซเวียตสามารถแข่งขันกันเข้ามาขยายอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียเพื่อแสวงหาพันธมิตรได้อย่างง่ายดาย จนทำให้สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียเริ่มมีบรรยากาศของความขัดแย้งระหว่างกัน และกลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงซึ่งกันและกัน ในเวลาต่อมา โดยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในจีน และการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอกราชของกลุ่มประเทศอินโดจีน โดยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในจีนนั้น ได้ทำให้จีนซึ่งเป็นประเทศที่มีพลเมืองมากที่สุดในโลกปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่โลกคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียตมากขึ้น ส่วนการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอกราชของกลุ่มประเทศอินโดจีนนั้น ได้ทำให้กลุ่มประเทศอินโดจีนเกิดการแตกแยกทางการเมืองภายในเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก

สหรัฐฯและพันธมิตร กับกลุ่มที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและจีน ซึ่งการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจในแต่ละขั้วได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยกล่าวคือ ประเทศไทยและประเทศในอินโดจีนเริ่มมีความแตกแยกกันในอุดมการณ์ทางการเมืองโดยประเทศไทยเลือกเข้าไปอยู่ในขั้วอำนาจของสหรัฐฯ ในขณะที่เวียดนาม กัมพูชา และลาว ก็ได้แตกแยกกันเป็นสองฝ่ายอย่างเด่นชัดและดำเนินการต่อสู้กันเองภายใต้การสนับสนุนของแต่ละขั้วอำนาจ เมื่อเวียดนามเหนือได้รับการสนับสนุนและการรับรองอย่างเป็นทางการจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงส่งผลให้ประเทศไทยมีความรู้สึกไม่มั่นคงและมีความรู้สึกว่ากำลังถูกคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น ดังนั้นประเทศไทยจึงดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์และแสวงหาความมั่นคงร่วมกับประเทศโลกเสรีภายใต้การนำของสหรัฐฯ ได้แก่ การส่งทหารเข้าร่วมกับสหรัฐฯและพันธมิตรช่วยเกาหลีใต้ทำสงครามต่อต้านการรุกรานจากเกาหลีเหนือระหว่างปี ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1953 และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การซีโตในปี ค.ศ. 1954 เพื่อสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ยังได้ร่วมมือกับสหรัฐฯเข้าแทรกแซงทางการเมืองในลาวและกัมพูชาด้วยการสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายขวาของทั้งสองประเทศในการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1969 แม้ว่าทั้งสองขั้วอำนาจ ยังคงแข่งขันกันขยายอำนาจและอิทธิพลเพื่อถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันอย่างเข้มข้นต่อไป แต่สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศก็ได้เปลี่ยนแปลงจากระบบสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัดเป็นระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวม โดยมีสาเหตุเกิดจากความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนในเรื่องอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และกรณีพิพาทตามแนวเขตแดนระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ประกอบกับการที่จีนประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์และกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งรวมตัวกันต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด รวมทั้งการที่ยุโรปตะวันตกมีความเข้มแข็งมากขึ้นจากการพัฒนาการของเศรษฐกิจ ซึ่งได้พยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นอิสระจากสหรัฐฯมากขึ้น จึงทำให้ศูนย์แห่งอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกกระจายออกจากสหรัฐฯและสหภาพโซเวียตไปสู่ จีน ยุโรปตะวันตก และประเทศโลกที่สามมากขึ้น โดยไม่ได้แบ่งเป็นสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัดอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศจากระบบสองขั้วอำนาจแบบเด่นชัดเป็นระบบสองขั้วอำนาจแบบหลวมดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตและจีนในการแข่งขันกันสร้างอิทธิพลเหนือกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดในเอเชีย ตลอดจนการแข่งขันการสร้างอิทธิพลเหนือประเทศคอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชีย ในขณะที่สหรัฐฯก็ดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อเร่งสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของทั้งสหภาพโซเวียตและจีนในเอเชียมากขึ้น ด้วยการเพิ่มความช่วยเหลือด้านการทหาร

แก่ประเทศโลกเสรีในเอเชียมากขึ้นเพื่อให้ประเทศโลกเสรีในเอเชียสามารถด้านทานการรุกรานจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อให้ประเทศไทยต้องเผชิญการคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น เพราะพรรคคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนต่างก็ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและจีนมากขึ้น จนสามารถปฏิบัติการต่อสู้เพื่อบ่อนทำลายหรือล้มล้างรัฐบาลในประเทศของตนได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ประเทศไทยจึงได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดยิ่งของสหรัฐฯ เพื่อให้สหรัฐฯ ช่วยปกป้องประเทศไทยให้รอดพ้นจากการคุกคามของฝ่ายคอมมิวนิสต์ทั้งจากจีนและเวียดนามเหนือ โดยได้ออก “แถลงการณ์ร่วมถันค-รัสค์” (Thanat-Rusk Joint Communique) เพื่อประกาศให้ประเทศต่างๆ ทราบอย่างเป็นทางการว่า ประเทศไทยเลือกที่จะอยู่ข้างเดียวกับสหรัฐฯ และพร้อมที่จะร่วมมือกับสหรัฐฯ สกัดกั้นฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง ส่งผลให้ประเทศไทยยินยอมให้สหรัฐฯ ใช้ดินแดนไทยเป็นฐานทัพสนับสนุนการทำสงครามกับเวียดนามเหนือ รวมทั้งส่งทหารเข้าไปปฏิบัติการลับในลาวเพื่อตัดเส้นทางส่งกำลังบำรุงของเวียดนามเหนือที่อ้อมไปสู่เวียดนามใต้ และสนับสนุนลาวฝ่ายขวาในการต่อสู้กับลาวฝ่ายซ้ายซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามเหนือ ตลอดจนส่งทหารเข้าไปในเวียดนามใต้เพื่อช่วยเหลือสหรัฐฯ ทำสงครามกับเวียดนามเหนือ ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนไม่ราบรื่นในเวลาต่อมาและมีแนวโน้มว่าจะเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศไทยอีกด้วยเมื่อกลุ่มประเทศอินโดจีนได้อยู่ภายใต้การปกครองของระบอบคอมมิวนิสต์ทั้งหมด อย่างไรก็ตามพัฒนาการของการบูรณาการในยุโรปตะวันตกและการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศโลกที่สามซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มประเทศเหล่านั้นมากขึ้น ก็ได้เป็นแรงกระตุ้นให้กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ รวมตัวกันก่อตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations; ASEAN) ในปี ค.ศ. 1967 โดยมีจุดมุ่งหมายให้สมาคมอาเซียนร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนส่งเสริมสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยการเคารพในความยุติธรรมและหลักนิติธรรมในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งยึดมั่นในหลักแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งต่อมาสมาคมอาเซียนก็ได้เป็นเวทีสำคัญที่ประเทศไทยใช้ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อต่อต้านภัยคุกคามจากเวียดนามจนสามารถสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1977 ถึง ค.ศ. 1988 นั้น สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศได้มีความผันผวนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีนซึ่งเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์สามเส้าของประเทศมหาอำนาจทั้งสามประเทศถึง 3 ครั้ง โดยการเปลี่ยนแปลงในครั้งแรกได้ก่อให้เกิดการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ เนื่องจากการแข่งขันกันสะสมอาวุธระหว่างสองขั้วอำนาจ

เพื่อถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นจนทำให้ดุลแห่งอำนาจแปรสภาพกลายเป็นดุลแห่งความหวาดกลัว ซึ่งสหรัฐฯกับสหภาพโซเวียตก็สามารถเจรจาตกลงเพื่อจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ระหว่างกันได้เป็นผลสำเร็จ ส่วนการเปลี่ยนแปลงในครั้งที่สองได้ก่อให้เกิดการกลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจ เนื่องจากสหภาพโซเวียตเกิดความหวาดระแวงจากการที่จีนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯมากขึ้นและญี่ปุ่นก็กลายเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก เป็นลำดับที่สองรองจากสหรัฐฯ ซึ่งอาจทำให้สหภาพโซเวียตต้องเผชิญภัยคุกคามจากสหรัฐฯ จีน และญี่ปุ่นพร้อมกัน ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศด้วยการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียมากขึ้นเพื่อถ่วงดุลอำนาจดังกล่าว สำหรับการเปลี่ยนแปลงในครั้งที่สามนั้นได้เกิดขึ้นภายหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำและนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต ซึ่งได้ตัดสติใจปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองภายในสหภาพโซเวียตและยอมให้มีการปฏิรูปดังกล่าวเกิดขึ้นในประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆด้วย เนื่องจากสหภาพโซเวียตกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจนไม่สามารถรักษาสถานภาพแห่งอำนาจและอิทธิพลของตนในภูมิภาคต่างๆของโลกต่อไปได้ จึงทำให้เกิดการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการยุติสงครามเย็นในที่สุด เพราะประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรปตะวันออก ต่างก็ละทิ้งอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ซึ่งถูกครอบงำจากสหภาพโซเวียต โดยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในด้วยการโค่นล้มรัฐบาลคอมมิวนิสต์ ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยเป็นอย่างมาก

ในการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจนั้น เกิดจากการที่สหรัฐฯและสหภาพโซเวียตได้ร่วมมือกันสร้างระบอบความร่วมมือในการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์อันมีสาเหตุจากการที่ดุลยภาพทางทหารระหว่างสหรัฐฯกับสหภาพโซเวียตมีความใกล้เคียงกันมากขึ้น โดยการแข่งขันกันสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของทั้งสองประเทศได้เพิ่มระดับจากดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) ไปสู่ดุลแห่งความหวาดกลัว (Balance of Terror) ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา นอกจากนี้การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจยังเกิดจากการที่สหภาพโซเวียตกับจีนมีความขัดแย้งระหว่างกันอยู่ในระดับสูง ซึ่งได้เริ่มต้นความขัดแย้งมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1960 จนถึงขั้นใช้กำลังทหารปะทะกันตามแนวเขตแดนระหว่างทั้งสองประเทศในเวลาต่อมา ทำให้เป็นโอกาสที่ดีของสหรัฐฯและจีนในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันจนสามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างเป็นทางการได้ในที่สุด เพราะประเทศทั้งสองต่างเห็นผลประโยชน์ร่วมกันในการถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพโซเวียต ผลจากการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจดังกล่าวได้ทำให้สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีบรรยากาศแห่งความตึงเครียดมากขึ้น เพราะสหรัฐฯได้ลดบทบาทในการเข้าร่วมสงครามต่อต้านอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสนับสนุนให้ประเทศโลกเสรีร่วมมือกันต่อต้านภัยคุกคามจากฝ่าย

คอมมิวนิสต์ด้วยตนเอง กล่าวคือสหรัฐฯ ได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับเวียดนามเหนือที่กรุงปารีสในปี ค.ศ. 1973 และค่อยๆถอนทหารออกจากเวียดนาม โดยปล่อยให้เวียดนามได้ต้องเผชิญภัยคุกคามจากเวียดนามเหนือตามลำพัง ทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีอิทธิพลมากขึ้นในภูมิภาคอินโดจีน จนสามารถยึดอำนาจการปกครองใน กัมพูชา เวียดนามใต้ และลาว ได้ทั้งหมดใน ค.ศ. 1975 ส่งผลให้ความมั่นคงของประเทศไทยมีเสถียรภาพลดลง เพราะกลายเป็นประเทศด่านหน้า (Front State) ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับประเทศคอมมิวนิสต์โดยไม่มีรัฐกันชน และต้องต่อต้านภัยคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ด้วยตนเองโดยไม่มีกำลังทหารของสหรัฐฯคอยช่วยเหลืออีกต่อไป ประเทศไทยจึงต้องเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อความอยู่รอด จากเดิมซึ่งเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดยิ่งของสหรัฐฯ ไปเป็นการปรับท่าทีต่อประเทศมหาอำนาจและแสวงหาการอยู่ร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน โดยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975 เพื่อให้จีนถ่วงดุลอำนาจกับเวียดนาม และได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับกัมพูชาและเวียดนามในปี ค.ศ. 1976 เพื่อให้มีช่องทางเจรจาลดความหวาดระแวงที่มีต่อกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยให้ความสำคัญต่อการใช้เครื่องมือทางการทูตเป็นหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อความอยู่รอดมาโดยตลอด

ในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1980 สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศได้กลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจอีกครั้ง เนื่องจากสหภาพโซเวียตเริ่มมีความหวาดระแวงว่าตนเองอาจถูกบังคับให้อยู่อย่างโคดเคี้ยว จากการที่สหรัฐฯและจีนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันมากยิ่งขึ้น และจากการที่ญี่ปุ่นสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับที่สองของโลก ซึ่งทำให้สหภาพโซเวียตหวาดระแวงว่าอาจจะต้องเผชิญสงครามหลายด้านทั้งจากสหรัฐฯ จีน และญี่ปุ่นพร้อมกัน ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงได้กำหนดคนนโยบายต่างประเทศแผ่ขยายอิทธิพลทางทิศใต้เพื่อให้สามารถควบคุมพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ในบริเวณดังกล่าวได้ ด้วยการเป็นพันธมิตรกับเวียดนามเพื่อให้สามารถปิดล้อมจีนทางตอนใต้ และให้สามารถใช้อำนาจทางทิศใต้ของเวียดนามเป็นฐานทัพเรือเพื่อการควบคุมเส้นทางคมนาคมในทะเลจีนใต้และถ่วงดุลอำนาจกับกองเรือของสหรัฐฯในแปซิฟิกได้ อีกทั้งยังได้ส่งทหารเข้ารุกรานและยึดครองอัฟกานิสถานในปี ค.ศ. 1979 เพื่อให้สามารถควบคุมภูมิภาคอ่าวเปอร์เซียได้ในโอกาสต่อไป ทำให้สหรัฐฯตอบโต้ด้วยการระงับความร่วมมือในการกำจัดอาวุธนิวเคลียร์และทุ้มเทงบประมาณในการพัฒนาระบบอาวุธยุทธศาสตร์ให้มีอานุภาพเหนือกว่าอาวุธยุทธศาสตร์ของสหภาพโซเวียต การกลับคืนสู่ความตึงเครียดระหว่างสองขั้วอำนาจดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศตอบโต้สหภาพโซเวียตในทางยุทธศาสตร์ของจีนด้วยการเพิ่มความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกัมพูชา เพื่อถ่วงดุลอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในอินโดจีน เพราะกัมพูชามีความขัดแย้งกับเวียดนามในหลายๆด้านแม้ว่าจะ

เป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์เหมือนกันก็ตาม ซึ่งได้ส่งผลให้เวียดนามเข้ายึดครองกัมพูชาภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1979 และส่งผลกระทบให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากกองทหารของเวียดนามในกัมพูชาโดยตรง ประเทศไทยจึงต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นมิตรรอบด้าน (Omni-Directions) และการดำเนินนโยบายทางการทูตผ่านสมาคมอาเซียน โดยได้ดำเนินนโยบายการทูตนำการค้าไปพร้อมกันเพื่อหามิตรประเทศสนับสนุนประเทศไทยดำเนินการกดดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา

การเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศคนใหม่ของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1985 ได้ทำให้สหภาพโซเวียตดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศโดยยอมรับในแนวความคิดทุนนิยมและเสรีนิยมมากขึ้น เพราะสหภาพโซเวียตกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจากการทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากมหาศาลเพื่อแผ่ขยายอิทธิพลและแสนยานุภาพทางทหารแข่งขันกับสหรัฐฯ ตั้งแต่ช่วงเวลาของการเริ่มต้นสงครามเย็นเป็นต้นมา ดังนั้นสหภาพโซเวียตจึงได้เปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่ โดยกลับมาให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์ และแสดงเจตนาปรารถนาให้โลกรับทราบว่า จะไม่ใช้กำลังทหารเพื่อดำรงรักษาระบอบการปกครองในยุโรปตะวันออกอีกต่อไป โดยสหภาพโซเวียตได้ปล่อยให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปตะวันออกเป็นเรื่องภายในของประเทศเหล่านั้น ในท้ายที่สุดสหภาพโซเวียตก็ได้ประกาศแผนการถอนทหารออกจากยุโรปตะวันออกในปี ค.ศ. 1988 ซึ่งการถอนทหารได้เริ่มต้นจริงในปี ค.ศ. 1989 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุโรปตะวันออกไปสู่ระบอบประชาธิปไตยหลายประเทศในปีเดียวกันนั้น สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศดังกล่าวซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์สามเส้าระหว่าง สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และจีนอีกครั้งหนึ่ง ได้ส่งผลกระทบในทางที่เป็นผลดีต่อประเทศไทยมากขึ้นตามลำดับกล่าวคือ ทำให้เวียดนามได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางทหารจากสหภาพโซเวียตลดลงอย่างต่อเนื่อง จนเวียดนามต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายในการยึดครองกัมพูชาและการต่อสู้กับเขมรฝ่ายต่อต้านมากขึ้น ส่งผลให้เวียดนามเกิดวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรงมากขึ้นจนประชาชนต้องเสียชีวิตจากความอดอยาก และเกิดภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้นอย่างมากทุกปี ในที่สุดเวียดนามก็ค่อยๆ ลดความแข็งแกร่งราวลง โดยแสดงความพร้อมในที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของกลุ่มประเทศอินโดจีนที่นครเวียงจันทน์ในต้นปี ค.ศ. 1986 ที่จะถอนทหารออกจากกัมพูชาภายในปี ค.ศ. 1990 และในปลายปี ค.ศ. 1986 เวียดนามก็ได้เริ่มต้นวางแผนปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองของตน โดยยอมให้เอกชนสามารถประกอบอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ตลอดจนพาณิชยกรรมได้ และให้ความสำคัญในประเด็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าประเด็นความมั่นคงทางการทหาร ผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวเมื่อประกอบกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นมิตรรอบด้านของประเทศไทยและใช้การทูตนำการค้าแล้ว ในที่สุดประเทศไทยก็มีความมั่นคงปลอดภัยจากการคุกคามของเวียดนาม เมื่อเวียดนามยอมถอนทหารออกจากกัมพูชาในปี ค.ศ. 1989 ซึ่งเป็นปีที่สหภาพโซเวียตถอนทหารออกจาก

อัฟกานิสถานหมดเรียบร้อย และยุโรปตะวันออกมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตย
ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น